

PRIKAZI NOVIH KNJIGA I ČASOPISA

REVIEWS OF NEW BOOKS, MAGAZINES

VELIMIR PIŠKOREC, »GEORGIANA. RASPRAVE I OGLEDI O ĐURĐEVEČKOM GOVORU I HRVATSKOKAJKAVSKOJ KNJIŽEVNOSTI«. ZAGREB: FF PRESS, 2005., 155 STR.

Knjiga »Georgiana. Rasprave i ogledi o đurđevečkom govoru i hrvatskokajkavskoj književnosti« Velimira Piškorca, uz uvodnu riječ autora i pogovor prominentne slavistice i bohemistice prof. dr. Dubravke Sesar, sadrži jedanaest poglavlja, koja se mogu podijeliti u dvije tematske cjeline. Prvih šest poglavlja čine jezikoslovni članci, a preostalih pet poglavlja posvećeno je djelima nekih kajkavskih pisaca.

U prvom poglavlju pod naslovom »Zakaj Đurđevec (ne)je - Đurđevec?« autor podstire povijesne, kartografske, jezične, jezikoslovne, književne i jezično-političke dokaze koristeći ih kao argumente u svojem zalaganju za vraćanje izvornog naziva grada Đurđevca koji je djelovanjem hrvatskih vukovaca i uslijed procesa kolonizacije hrvatskoga jezika postao Đurđevac.

U drugome poglavlju, »Đurđevečke membe - negda i danes«, autor daje općeniti pregled đurđevečke inačice hrvatskoga jezika, njezine najvažnije značajke i ujedno prikazuje kako se ta inačica mijenjala kroz povijest. Autor ilustrira društvenu stvarnost i društveno uređenje kraja u kojem se govori tom varijantom hrvatskoga jezika, njegove običaje, obiteljske i međuljudske odnose, način života i svakodnevnicu koji oblikuju komunikacijske obrasce. Usporedivši komunikaciju u prošlosti sa sadašnjim komunikacijskim obrascima, autor uočava njihove mijene.

Treći dio, »Njemačko-hrvatski jezični dodiri u đurđevečkoj Podravini«, kratak je sažetak mnogo opsežnijeg djela Velimira Piškorca »Germanizmi u govorima đurđevečke Podravine«. U ovome poglavlju predstavljena je povijest njemačko-hrvatskih jezičnih dodira na području đurđevečke Podravine. Autor navodi tri velika povjesna razdoblja: razdoblje Vojne krajine (1535. - 1871.), razdoblje od ukidanja Vojne krajine do kraja Drugoga svjetskog rata (1871. - 1945.) te razdoblje nakon 1945. godine. Spominje se uvođenje njemačkoga jezika kao službenoga, doseđivanje stanovništva (napose vojnika i obrtnika te poduzetnika uglavnom židovskoga podrijetla) iz zemalja njemačkoga govornog područja, osnivanje njemačkih škola, a navode se i drugi čimbenici koji su uvelike utjecali na jezik i komunikaciju, ali i na gospodarstvo tog područja.

U četvrtom dijelu »Špi'clin fr'ajt mus na arb'ajt!« đurđevečki su germanizmi klasificirani u 39 skupina prema značajskim područjima: zemљa i nastambe, kuća, građenje, zrak, voda i tekućina, toponimi, kronološko vrijeme, vrt i vrtne biljke, ostale biljke, obrada žita i brašna, vinograd, nazivi za muškarce i žene, osobna imena i etnici, izgled, komunikacija i ponašanje, intelektualna aktivnost, modaliteti, uzvici, odjeća i obuća (koje se dalje dijeli u nekoliko podskupina: muška odjeća, ženska odjeća, obuća, tkanine, obrada tkanine, ručni rad, boja i bojenje), jelo, piće, životinje, drvo, metal, električna struja, kretanje i prijevoz, automobil, obrt, mjere, posude i predmeti u kojima se nešto nosi ili drži, trgovina, gostonica, vojska, kriminal i kazne, crkva i običaji vezani uz nju, zabava i običaji, kartanje, bolest i liječenje, fiziološke pojave te groblje. Svaki je germanizam napisan fonetskim pravopisom s naglascima, a u zagradama su naznačeni njemački modeli. Osim toga, autor objašnjava značenje svakoga germanizma smještajući ga u odgovarajući kontekst.

U petome dijelu, »Kajkavsko-štokavska dvojezičnost u nastavi njemačkog jezika«, Piškorec iznosi okolnosti održavanja nastave stranog jezika u Obrtničkoj školi gdje je i sâm neko vrijeme predavao. Spominje nekadašnje stavove o ulozi materinskog jezika i suvremene pristupe. Izdvaja tri jezična sustava prisutna u nastavi: prvi je kajkavska varijanta hrvatskoga, drugi standardna varijanta hrvatskoga, a treći je strani, odnosno njemački jezik te upućuje na njihovu lingvističku srodnost. Kajkavsko-štokavska dvojezičnost u nastavi njemačkoga jezika prema njegovu je mišljenju primjenjiva na više razina: leksičkoj (konkretni modeli i posuđenice, npr. das Getriebe - getriba), gramatičkoj (ostvaraji pojedinih gramatičkih kategorija), metagramatičkoj (gramatičko nazivlje), općelingvističkoj (sâm proces jezičnog posudivanja) te društveno-odgojnoj (razvijanje i poticanje pozitivnog stava o jezičnoj raznolikosti). Na kraju poglavlja nalaze se dva priručna glosara za metalsku i prometnu struku.

Okosnicu šestog dijela »Od jezičnoga dodira do dodirnoga jezikoslovlja« čini autorova jezična autobiografija. Autor opisuje rodni kraj u kojem je odrastao, svoje djetinjstvo i prve susrete sa stranim jezikom. Provodeći mnogo vremena s djedom i bakom zarana je upoznao brojne posuđenice i usvojio dijalekt tog područja. Osnovna škola donosi prva neugodna iskustva sa štokavskim (poteškoće pri razlikovanju glasova č i č tzv. »tvrdog i mekog č«). U petom razredu počinje učiti njemački jezik, a rođaci u Francuskoj približavaju mu i jezik te zemlje. Već u šestom razredu počinje učiti esperanto, a u srednjoj školi uz latinski uči i engleski jezik. Autobiografija prati njegov »jezični razvoj« kroz osnovno i srednjoškolsko obrazovanje, studij, kroz jezična usavršavanja u inozemstvu. Svoju jezičnu biografiju Piškorec završava razdobljem kada se zapošljava na zagrebačkoj germanistici te kada jezici, prije svega njemački jezik, i jezikoslovje postaju njegov životni poziv. Poglavlje zatvara »Otvoreno pismo« koje je Svjetlan Lacko Vidulić iz perspektive književnika i književnog teoretičara uputio ovom autobiografskom članku.

Druga skupina tekstova razlikuje se od prvoga dijela ne samo po tome što je posvećena književnosti, nego je najvećim dijelom napisana autentičnim podravskim dijalektom. Sedmo poglavlje komentar je uz zbirku poezije *Senje i spominki* Adalberta Pogačića iz 1994. godine. Uz bilješku o autoru zbirke dodane su i tri njegove pjesme (*Ja popevam, Nigdar i Gda me nebu*). Osmo poglavlje govori o zbirci aforizama Željka Kovačića naslovljenoj *Kratkopisi - Potrefizmi i jalizmi* (1995.). Ovdje se raspravlja o razlici između poslovica i aforizama (»Nu, dok so poslovice ipak znlike f selske nepismene zajednice, aforizem je osobni iskaz.«, str. 109), navode se osnovne značajke aforizama, a autor opisuje na koji je način klasificirao Kovačićeve tekstove. Deveto poglavlje nadahnuto je zbirkom pjesama Vladimira Miholeka *Zemla pod nofte* (1995.) koja oživljava zaboravljene riječi i dijelove rječničkoga blaga, a na kraju poglavlja tri su njegove pjesme *Ajde Maro!, Križ i Straj nas je*. Deseti dio, »Gnezdo pod strojom«, govori o zbirci poezije đurđevečke novinarke Andele Lenhard Antolin *Molitva po čkoma* (1999.). Pjesme svojom formom nalikuju japanskoj haiku poeziji, što je vidljivo i iz šest pjesama koje slijede nakon komentara o ovoj pjesničkoj zbirci. Posljednje poglavlje posvećeno je velikom đurđevečkom piscu Đuki Tomerlinu-Picoku i njegovoj zbirci poezije (*Ne)potepeno živlejne* (2001.). Uz kratak pregled Tomerlinova stvaralaštva, izdvojene su tri pjesme - *Oprosti mi - mama!, Korak živlejna I. i Straj za kraj*.

Na kraju knjige nalazi se bibliografska bilješka o svakome poglavlju te su navedeni izvori kojima se autor služio pišući »Georgianu«.

»Georgiana« je osebujno djelo koje isprepleće ponekad naizgled nespojiva područja - objektivne znanstvene i povjesne činjenice te dokumentaristiku sa subjektivnošću, intimnim sferama i lirikom. Autorova životna iskustva, sjećanja i poznanstva i jezični izraz koji vješto ubacuje u standardni hrvatski jezik daju ovome djelu osobnu crtu i neposrednost kakvu poznaje samo »domaća reč«.

Aleksandra Ščukanec

**VELIMIR PIŠKOREC, »GERMANIZMI U GOVORIMA ĐURĐEVEČKE PODRAVINE«,
ZAGREB: FF PRESS, 2005., 361 STR.**

Knjiga »Germanizmi u govorima đurđevečke Podravine« sastoji se od uvodnoga dijela i sljedećih sedam poglavlja: *Teorija jezičnih dodira i istraživanja posuđenica, Povijesni i sociolingvistički kontekst njemačko-hrvatskoga jezičnoga dodira u Podravini, Istraživanje i analiza germanizama u govorima đurđevečke Podravine, Rječnik modela i replika, Popis replika, Popis dijafonskih parova i Germanizmi u pisanim izvorima.*

U uvodnome dijelu autor navodi različite povijesne, političke i druge razloge zbog kojih je proučavanje germanizama u Hrvatskoj bilo dugo zapostavljeno. Tek nakon osamostaljenja Hrvatske i zahvaljujući sve intenzivnijoj suradnji sa zemljama njemačkoga govornoga područja, germanizmi se više ne promatraju kroz prizmu pojma germanizacije, a preskriptivne jezikoslovne metode zamjenjuju se deskriptivnim. Također su izložene opće informacije o istraživanju i odbiru punktova, a ukratko je predstavljen i ustroj rada.

Prvo se poglavljje bavi osnovnim pojmovima dodirnoga jezikoslovlja. Osim što daje prikaz svjetskih teorija jezičnih dodira, autor posebnu pozornost posvećuje hrvatskoj kontaktnoj lingvistici. Spominju se različiti termini za ovo jezikoslovno područje (teorija jezika u kontaktu, lingvistica jezičnih dodira, kontaktna lingvistica, dodirna lingvistica ili dodirno jezikoslovje). Definiraju se i tumače pojmovi dvojezičnosti i višejezičnosti, interferencije, integracije i drugi. Središnji je dio poglavlja posvećen istraživanju posuđenica, njihovoј klasifikaciji i strategijama jezičnoga posuđivanja. Opisuje se proces prilagođavanja posuđenica, i to na više razina - morfosintaktičkoj, fonološkoj i semantičkoj. U dijelu o morfosintaktičkoj adaptaciji autor predstavlja i kritički se osvrće na Filipovićev model transmorphemizacije, a u sklopu prikaza fonološke adaptacije bavi se Filipovićem modelom transfonemizacije, pojavom fonološke interferencije te klasifikacijom fonoloških interferencija prema Weinreichu. U teorijskom prikazu semantičke adaptacije autor tumači vrste semantičkih odnosa između modela i replika (znatna ili djelomična semantička sličnost koja se dalje dijeli na replike sa suženim ili proširenim značenjem s obzirom na broj i opseg značenjskih polja). Pritom napominje da u analizi germanizama u govorima đurđevečke Podravine semantička adaptacija ne zauzima posebno poglavljje iz dva razloga: semantička adaptacija svake posuđenice detaljno je opisana u *Rječniku modela i posuđenica*, a u korpusu obuhvaćenim ovim istraživanjem najčešće vrste odnosa između modela i replika su znatna semantička sličnost i suženje značenja. Na kraju poglavљa spomenute su sistemskolingvističke i sociolinguističke prepostavke jezičnoga dodira.

U drugom je poglavljju prikazana povijesna i sociolinguistička okosnica njemačko-hrvatskoga jezičnog dodira. Autor dijeli povijest tih dodira na tri velike cjeline - razdoblje Vojne krajine (1535. - 1871.), razdoblje od ukidanja Vojne krajine (1871.) do kraja Drugoga svjetskoga rata (1945.) te posljednje razdoblje, nakon 1945. godine. Razdoblje Vojne krajine obilježilo je doseđivanje stanovništva s njemačkoga govornog područja koje su većinom činili vojnici plaćenici, časnici i obrtnici. Njemački jezik postaje službeni jezik pa se osnivaju i njemačke škole koje kasnije supostojе s hrvatskim. Iako većinu stanovnika i dalje čine izvorni govornici hrvatskoga jezika, dobro poznавanje njemačkoga jezika prepostavka je napredovanja u vojnoj hijerarhiji i u profesionalnome životu uprće. Takve društvene prilike dovode do pojave hrvatsko-njemačke dvojezičnosti. Nakon razvojačenja Vojne krajine njemački gubi status službenoga jezika, ali time ne prestaju dodiri tih dvaju jezika. Obrtnici, trgovci i poduzetnici iz njemačkih govornih područja sa sobom donose nova poljoprivredna, industrijska i tehnička dostignuća pa su se i za nazive novih metoda, materijala i strojeva u gospodarstvu ustalile njemačke posuđenice. Nakon Drugog svjetskog rata ovo je područje i dalje u doticaju s njemačkim jezikom jer mnogi njegovi sta-

novnici odlaze na privremeni rad u inozemstvo, prije svega u Njemačku. No danas je njemački utjecaj mnogo manji, što je vidljivo i u nastavi stranog jezika, gdje je sveprisutni engleski uspio potisnuti njemački jezik.

Treći je dio posvećen samom istraživanju i analizi germanizama u govorima đurđevečke Podravine. Definirani su cilj i opseg istraživanja, opisane metode (ishodišni korpus, izrada korpusa germanizama u pisanim tekstovima, izrada upitnika, odabir informanata, provođenje terenskog istraživanja) i prikazani rezultati, s težištem na morfosintaktičkoj i fonološkoj analizi posuđenica. U sklopu morfosintaktičke adaptacije germanizama detaljno su obrađene pojedine vrste riječi, a napravljena je i klasifikacija posuđenica koje autor dijeli na izravne (jednostavne i hibridne) i neizravne (prototipne neizravne posuđenice i pseudoposuđenice) s nekoliko podvrsta. Imenice su, primjerice, podijeljene prema rodu, tvorbi, nastavcima i fleksiji; pridjevi prema rodu, tvorbi i fleksiji; glagoli su pak podijeljeni u šest vrsta od kojih prva vrsta obuhvaća sedam, a peta četiri razreda. Obradeni su i prefigirani glagoli i analizirane ostale vrste riječi: prilozi, čestice, uzvici i brojevi. Na osnovi kontrastivne analize fonološkoga sustava njemačkoga jezika i govora đurđevečke Podravine autor uvodi pojam *dijafonskog para*, što ga čine njemački glas i njegov ekvivalent u hrvatskoj posuđenici.

Četvrtto i ujedno najopsežnije poglavlje čini *Rječnik modela i replika*. Njemački modeli navedeni su abecednim redom. Rječnik obuhvaća više od devet stotina samostalnih članaka u kojima se, uz njemačke modele, navode hrvatske, odnosno podravske replike sa svojim adaptacijskim obilježjima.

U petom se poglavlju nalazi popis replika. Replike koje su već identificirane u *Rječniku modela i replika* sada se navode abecednim redom, a pridružen im je odgovarajući njemački model.

Šesto poglavlje sadrži popis dijafonskih parova podijeljenih prema autorovoj klasifikaciji spomenutoj u trećem poglavlju - prototipni analitički dijafonski parovi, neprototipni analitički dijafonski parovi (njemački glasovi koji inače imaju svoje fonetske ekvivalente u hrvatskom jeziku, ali im u realiziranim replikama nisu pridruženi), elizijski dijafonski parovi (postojanje tzv. nultog fonema u replici) te adicijski dijafonski parovi (dodavanje fonema u replici koji u modelu ne postoji).

U sedmome je poglavlju prikazana analiza germanizama u pisanim izvorima, tekstovima napisanim govorom đurđevečke Podravine. Germanizmi su navedeni abecednim redom prema modelima, a uz model se navodi odgovarajuća replika. Svi su germanizmi prikazani u rečeničnom kontekstu.

Na kraju rada je anotirani popis pisanih izvora, popis literature te zemljovid istraženih govora đurđevečke Podravine na kojem su označena mjesta obuhvaćena ovim istraživanjem.

Kao što je vidljivo iz navedenoga, riječ je o vrlo detaljnem istraživanju germanizama u govorima đurđevečke Podravine. Autor predstavlja povjesni, politički i sociolingvistički okvir i teorijsku pozadinu njemačko-hrvatskih jezičnih dodira popraćenu vlastitim kritičkim promišljanjima o pojedinim aspektima. Iscrpan korpus, detaljne analize na svim relevantnim jezičnim razinama, autorove pregledne i jasno razrađene klasifikacije te novi pojmovi koje uvodi u analizi korpusa posebna su vrijednost ovoga rada.

Aleksandra Ščukanec

MIRA KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, FERDO RUSAN (1810. - 1879.). OD VOJNIKA DO ILIRSKOG I PUČKOG Pjesnika te nositelja prosvjetiteljskog i gospodarskog života Podravine, Meridijani, Samobor 2004., 210 str.

Hrvatska je historiografija dobila još jedno iznimno zanimljivo i vrijedno djelo. Riječ je o knjizi Mire Kolar-Dimitrijević »Ferde Rusan (1810. - 1879.). Od vojnika do ilirskog i pučkog pjesnika te nositelja prosvjetiteljskog i gospodarskog života Podravine«. Autorica je knjigu posvetila »mojoj lijepoj Podravini i njezinim marljivim ljudima«. Knjigu je objavila izdavačka kuća Meridijani u sklopu Bibliothekе historia Croatica kao 39. knjigu. Urednik i ujedno recenzent knjige je Dragutin Feletar, a drugi recenzent je Dražen Podravec. Uz autoricu su ilustrativni materijal pripremili Elizabeta Wagner i Renato Pozaić, a knjigu je tiskalo poduzeće Bogadi iz Koprivnice.

Bit knjige i značenje Ferde Rusana autorica je ponajbolje predstavila uvodnim tekstrom: »Slijediti izbjlijedjele tragove nezabilježenih zbivanja nije lagano. A upravo tako je trebalo raditi kod pisanja životopisa Ferde Rusana, preporoditelja i velikog borca za prosvjetni i kulturni razvoj Podravine. Preko pjesme i glazbe, njegovanja domaće riječi i običaja, ali i kroz govorenje i objavljuvanje mudrih izreka i poslovica te ukazivanjem na potrebu gospodarskog prosjećivanja naroda Ferdo Rusan se suprotstavljao germanizaciji i mađarizaciji, i time je mnogo pridonio moralnim i etičkim temeljima naroda Virja i okolice. Svojim radom olakšao je narodu i prijelaz iz vojnog sustava u građanski pripremivši ga na slobodniji i individualniji način razmišljanja i gospodarenja. On je želio razviti gospodarski i kulturno unaprijediti virovski kraj tako da bude prepoznatljiv svim u Hrvatskoj i Slavoniji, a tako je i bilo u njegovo vrijeme. Naime, poslije reformnih razdoblja u vrijeme prosvijećenog apsolutizma koji je zahvatio i Vojnu krajinu prva polovica 19. stoljeća obilježena je zaustavljanjem modernizacije na području Vojne krajine, što je bio jedini način da se ona održi kao rezervoar vojne snage za ratove u Europi. Stoga u odnosu na druge dijelove Monarhije, pa čak i Hrvatske, Vojna krajina je zaostala, a elementi tržišne privrede nerazvijeni. Novca je bilo malo i imao je veliku vrijednost. Pojava Rusana s njegovim idejama o narodnom hrvatskom jeziku, potrebi stvaralačke slobode, životnoj radosti, prosvjećivanju, suprotstavljanju neprijatelju, potrebi prosvjete, recitiranju mudrih izreka svakako je najavljuje novo vrijeme i potrebu promjena.«

Ova knjiga predstavlja velik doprinos poznavanju ne samo Hrvatskog narodnog preporoda u Vojnoj krajini, nego i znanstvenu verifikaciju gospodarskog, društvenog i kulturnog rada preporoditelja Ferde Rusana. Knjiga autorice Mire Kolar-Dimitrijević ujedno predstavlja i neprocjenjiv doprinos poznavanju povijesti Podravine.

Hrvoje Petrić

ZVONIMIR DESPOT, VRIJEME ZLOČINA. NOVI PRILOZI ZA POVIJEST KOPRIVNIČKE PODRAVINE 1941. - 1948., HRVATSKI INSTITUT ZA POVIJEST I HRVATSKI INSTITUT ZA POVIJEST - PODRUŽNICA ZA POVIJEST SLAVONIJE, SRIJEMA I BARANJE, ZAGREB - SLAVONSKI BROD 2007., 479 STR.

Podravina i Koprivnica su do bile novu knjigu o svojoj novijoj povijesti. Na naslovnicu su prikazani ustaški koncentracijski logor Jasenovac te kolona zarobljenika s križnog puta u svibnju 1945. u središtu Koprivnice. Recenzenti knjige su akademik Franjo Šanjek i Zdravko Dizdar. Autor predgovora je Željko Krušelj. Iako je do sada dosta pisano o razdoblju Drugoga svjetskog

rata i porača, do pojave ove knjige se nije našao nitko tko bi sintetizirao dosadašnje spoznaje o zločinima i žrtvama te ih dopunio novim spoznajama. Despot je u ovoj knjizi novim spoznajama nadmašio postojeće pa se sa sigurnošću može ustanoviti da je riječ o radu pisanom pretežno na izvornim i široj javnosti potpuno nepoznatim podacima. S trenutačno dostupnom građom iz arhiva Zvonimir Despot je u knjizi »Vrijeme zločina: novi prilozi za povijest koprivničke Podravine 1941. - 1948.« predložio javnosti nove, nepoznate, prešućivane činjenice, podatke, događaje i osobe iz tog razdoblja, prije svega poražene u NDH (ustaše, domobrani, Nijemci, Kozaci), ali je nastojao razotkriti kako je nova vlast (predvođena komunistima) i na području koprivničke Podravine osvajala ključne pozicije te kako se obračunavala sa svojim ideološkim suparnicima.

Vrijednost knjige tim je veća jer je pri njezinu pisanju autor maksimalno iskoristio svu arhivsku građu koja mu je trenutačno bila dostupna te koja je dobrim dijelom do danas ostala ili neobrađena ili prešućena ili djelomice iskorištena, ali i dvojbeno interpretirana. Time je napravio osnovu na kojoj će se moći obavljati daljnja istraživanja koja će, nadam se, uskoro slijediti jer su neke teme ostale netaknute (npr. događaji u Koprivnici 5. svibnja 1945. pri partizanskom oslobođenju/zauzimanju). U knjizi će čitatelj, primjerice, naći priču o prvom ustaškom logoru u NDH, Danici kod Koprivnice, posebno o njezinu ponovnom funkcioniranju, prema mišljenju autora, nakon Drugoga svjetskog rata, u vrijeme nove vlasti, o čemu se sve do danas nije znalo u široj javnosti.

Meni osobno je osobito zanimljiva dosad najiscrpnija analiza umorstva istaknutog književnika i najvećeg autoriteta u HSS-u koprivničkog kotara Mihovila Pavleka Miškine iz Đelekovca. Zanimljivi su iskazi Udbinjana koji su nakon progona iz Udbine (te Podlapače i drugih krbavskih sela) potkraj 1942. svoje nove domove našli u Podravini. Novim, do sada nepoznatim podacima upotpunjena je slika o tzv. partizanskoj vlasti u Koprivnici i okolici u jesen i zimu 1943./44., o Rafaelu Bobanu i Crnoj legiji pod njegovim zapovjedništvom. Despot je donio do sada gotovo nepoznate i vrlo iscrpne detalje o bitki za Koprivnicu u jesen 1944., koja je bila jedna od najžešćih ratnih bitaka na hrvatskome prostoru za Drugoga svjetskog rata. Koprivničko područje itekako nadilazi i već spomenuta »Operacija Gvardijan« koja je u ovoj knjizi također dosad najdetaljnije opisana i čiji odsječak koncepcjski malo odudara od ostatka knjige, ali ipak daje zanimljive prikaze važnih zbivanja neposredno nakon Drugoga svjetskog rata.

Knjiga je podijeljena na nekoliko cjelina. Prva cjelina kronološki obuhvaća sva zbivanja na području koprivničke Podravine (odnosno područje nekadašnjih kotareva Koprivnica i Đurđevac) od 1941. do 1948. godine. Zatim slijedi drugi dio u kojem je zapravo ispričan niz pojedinačnih sudbina ljudi koji su bili glavni akteri opisanih događaja i na jednoj i na drugoj strani. Upravo te pojedinačne sudbine svjedoče o okrutnosti tadašnjega vremena. Drugu veliku cjelinu ove knjige čine svi popisi žrtava. Velik dio tih popisa do danas uopće nije objavljen (primjerice, popis logoraša Danice 1941. godine, popisi Zemaljske komisije za utvrđivanje ratnih zločina okupatora i njegovih pomagača za Hrvatsku, pa popis osuđenika i presuda Vojnog suda u Bjelovaru 1945./46., izvještaji rimokatoličkih župnih ureda i pravoslavnih parohija itd.). Posebno je zanimljiv do sada nepoznat popis iz elaborata Udbe (jugoslavenske tajne političke policije pod kontrolom partije) »Rekonstrukcija banditizma za bivši kotar Koprivnica« u kojem je Udba navela sve osobe koje su se, po njezinoj prosudbi, borile protiv nove vlasti, kao i osobe koje su im u tome pomagale, pri čemu su navedeni i podaci gdje je koja od tih osoba nađena, ubijena ili kako je kažnjena. Ti će podaci biti vrlo zanimljivi ne samo budućim istraživačima, nego i onima koji su rodbinski povezani s osobama navedenim na tim popisima.

Treba istaknuti da je knjiga Zvonimira Despota do sada najopsežniji rad pisan o ratnim i posravnim godinama Koprivnice i okolice te uvelike mijenja dosadašnje spoznaje. Iako svaka od zaraćenih strana o tim vremenima ima svoj pogled na događaje između 1941. i 1948. godine, iz

teksta Despotove knjige čini se da je učinio sve što je mogao da bude što objektivniji u pristupu, ne zaobilazeći nijednu od »vrućih tema« koje su njegovi prethodnici u istraživanjima Koprivnice i okoline, u duhu s tadašnjim stanjem u društvu, zaobilazili.

Činjenica je da je autor nekoliko godina svoje slobodno vrijeme, htijenje i znanje posvetio izučavanju tog bolnog dijela koprivničke prošlosti, kojega se dosad nitko tako opsežno nije prihvatio. Dodatna je vrijednost Despotove knjige u tome što se, barem prema mojem subjektivnom dojmu, nije opredjeljivao ni za jednu stranu, što u knjigu nije unio priču svoje obitelji, nego je sve nastojao temelji isključivo na dostupnim činjenicama. Vrijednost knjige je i u tome što je Despot spretno i znalački povezao događaje na svjetskoj i hrvatskoj sceni u to doba s onima na koprivničkom području. Odnosno, knjigu je pisao iz nacionalne perspektive pa je ona zanimljiva svima, a ne samo Koprivničancima jer je tamošnje zločine i žrtve nastojao staviti u širi kontekst hrvatske (pa i dijelova regionalne) povijesti.

Nije naodmet napisati i nekoliko riječi o samom autoru. Zvonimir Despot rođen je 19. travnja 1970. u Koprivnici. U rođnom gradu završio je osnovnu školu, a srednju u Varaždinu. Diplomirao je 1996. na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, na čijoj je Katedri za crkvenu povijest obranio diplomski rad pod nazivom »Braća Hrvatskog zmaja i hrvatska sakralna baština. Povijest Družbe 1905. - 1995.«. Od polovice 1997. radi kao novinar i urednik u Večernjem listu u Zagrebu. U tim je novinama već objavio niz zapaženih tekstova iz suvremene hrvatske povijesti, prije svega o Drugome svjetskom ratu, komunističkoj Jugoslaviji, hrvatskoj emigraciji te o Domovinskom ratu, ali i niz tekstova i komentara iz unutarnje i vanjske politike. Zanimanje za povijest pokazao je već tijekom školovanja, a ponajviše početkom studiranja u Zagrebu, kad su mu arhivi postali dostupniji. U to je doba počeo i pisati. Tako je do danas koautor triju knjiških hitova (»Ne bojte se«, »Hrvatska za svakoga« i »Međugorje: tajna Gospinih ukazanja«), sve u izdanju Večernjeg lista, a najnovija, »Vrijeme zločina«, prva je njegova samostalna knjiga u izdanju Hrvatskog instituta za povijest. Suradivao je i u Časopisu za suvremenu povijest, Podravskom zborniku, Scientii Podraviani, Maruliću te na znanstvenim skupovima. U tim je izdanjima objavio i nekoliko znanstvenih radova koji su povezani s poviješću Koprivnice i Podravine, primjerice o Koprivničancima Rudolfu Horvatu i Milivoju Magdiću.

Iako se vjerojatno dio čitateljstva neće složiti s nekim detaljima iznesenim u ovoj knjizi, treba naglasiti dokumentarnu vrijednost knjige zato što su u njoj objavljeni neki od dostupnih popisa žrtava. No, treba upozoriti i na neke od manjih propusta. Za dio argumentacija u tekstu se autor, nažalost, nije poslužio uobičajenim kritičkim stručnim aparatom (bilješkama) pa je nemoguće provjeriti izvore podataka, no treba naglasiti da to nikako ne umanjuje autorov trud i značaj ove knjige. K tome valja spomenuti da je šteta što autor knjizi nije dodao odgovarajući zaključak. Neobično mi je što autor u popisu literature (str. 462-464), iako ih djelomično koristi u tekstu, ne navodi neka od novijih relevantnih znanstvenih djela o razdoblju od 1941. do 1948. godine, poput novijih radova znanstvenika Zdravka Dizdara, Mire Kolar ili Dragutina Feletara. To se u drugom izdanju može izbjegći tako da se u tekstu jasno stavi da jer riječ o izboru iz korištene literature.

Na kraju treba naglasiti da ova knjiga predstavlja prilično hrabro napisano djelo kojim je autor dao doprinos poznavanju ne samo povijesti žrtava i zločina koprivničkoga kraja, nego i ukupnih žrtava te zločina u Hrvatskoj od 1941. do 1948. godine. Vjerujem da će ova Despotova knjiga potaknuti stručnu raspravu kojom će se doći bliže prošloj stvarnosti razdoblja od 1941. do 1948. godine.

Hrvoje Petrić

DRAGO KOKŠA, NEIZBRISIV TRAG MONS. MAGJERCA. SKICA ZA PORTRET, OPĆINA MOLVE, MOLVE 2007., 160 STR.

Knjiga Drage Kokše »Neizbrisiv trag mons. Magjerca. Skica za portret«, koju je objavila Općina Molve 2007. godine, predstavlja prilog životopisu jedne od najpoznatijih crkvenih osoba iz Podravine. Urednik, lektor i korektor knjige je Mario Kolar iz Molva koji je unio nemali trud u konačno oblikovanje teksta. Drago Kokša je već otprije dobro poznat javnosti Podravine kroz dugogodišnji novinarski rad. Nakon njegove knjige »Duhovni korijeni«, objavljene u Molvama 2005. godine, samo dvije godine kasnije autor je napisao još jedno zanimljivo djelo iz područja duhovnog života. Njegova knjiga »Duhovni korijeni« predstavlja svojevrsni duhovni biografski leksikon molvarskog područja, nezaobilazan svima koji će se u budućnosti na znanstveni način baviti nekim od obrađenih duhovnih osoba, ali i kao priručnik svima koje zanimaju duhovne osobe iz Molva, kao i povijest Molvaraca općenito.

Knjiga »Neizbrisiv trag mons. Magjerca. Skica za portret« Drage Kokše je izvorne naravi, ne samo po tomu što autor ne gradi svoje spoznaje samo na poznatoj referentnoj literaturi nego poše i za relevantnom i razmjerno slabije poznatom arhivskom i drugom građom, nego i zato što predstavlja doprinos kulturi u smislu da u spoznajni diskurs uvodi niz nepoznatih ili slabije poznatih dimenzija osobnosti mons. Magjerca o kojima se dosad nije raspravljalo u meritornoj literaturi koja referira na problematiku o kojoj je riječ u ovoj knjizi. Ovo je djelo plod vjere, ustrajnosti i ljubavi prema bližnjima, ali i dugogodišnjeg tragalačkog rada. Iz teksta progovara ljubav prema zavičaju, ali i objektivna strogost prema nekim relativno kontroverznim pitanjima. Dodatni značaj ove knjige je posebno i u popularizaciji rezultata rada bogate aktivnosti mons. Magjerca, prije svega u njegovu rodnom kraju.

Usporedi li se ova knjiga s temeljnim naslovima o široj problematici u koju se tematski uklapa, vidljivo je da predstavlja svakako novi i značajan spoznajni iskorak naprijed, odnosno kvalitetom uveliko nadmašuje kvantitativni opseg s obzirom na broj stranica. Autor je, iako nije školovani povjesničar ili teolog, na ispravan način pri tome vodio računa o nazivlju, unutarnjoj koherenciji i logici pripovijedanja pa je uspio dati logičnu i zaokruženu cjelinu pri iznošenju višegodišnjim radom prikupljene grade.

Vrijednost ove knjige je i u tome što prvi put na sustavan, ali popularan način daje pregled zbivanja vezanih uz osobnost i djelovanje mons. Magjerca, sina rodnih Molvi koje je toliko volio. Autor je razriješio niz do sada nepoznatih spoznaja i odgovorio na mnoga davno postavljene pitanja, ali i otvorio nova te time stvorio prostor za nova istraživanja i posebne studije o pojedinim segmentima rada mons. Magjerca. Važnost nove Kokšine knjige je i u tome što pisanjem o pojedinim osobama zaslužnim za Hrvatsku (i šire) odgonetavamo vrijedne kameničice u mozaiku vrlo složene i još nedovoljno istražene hrvatske povijesti. Bez ovakvih knjiga, pisanih na temelju izvora i sjećanja, ne bi bilo ni velikog mozaika cjelevite hrvatske povijesti, što sam istaknuo i u svom pogовору ovoj knjizi.

Nadam se da će ova knjiga biti zanimljiva za daljnja istraživanja povijesti Katoličke crkve na našem prostoru te brojnim svećenicima, časnim sestrama, ali i profesionalnim povjesničarima. Knjiga bi mogla biti korisna i onima koji planiraju budućnost jer se u njoj na uspjeli način prepliću prošlost, sadašnjost i budućnost. To smatram velikim uspjehom autora, ali i njegovih suradnika, od kojih treba izdvojiti urednika knjige Marija Kolara.

Općina Molve ne bi smjela stati sa svojim agilnim nakladničkim programom. Preporučio bih u budućnosti da se monografiski obrade još neke osobe koje su obilježile hrvatsku zbilju i kulturu, među kojima je svakako pokojni biskup Đuro Kokša. Možda ne bi bilo loše objaviti najstarije matične knjige krštenih, vjenčanih i umrlih iz kojih bi se vidjeli najstariji podaci o molvarskim

obiteljima, nakon čega bi mogao uslijediti iscrpni monografski prikaz stanovništva Molvi od 60-ih godina 17. stoljeća do danas. Nužno bi bilo tiskati zapisnike kanonskih pohoda (tzv. kanonske vizitacije) koji su sačuvani od 1665. godine do danas - oni daju iscrpnu sliku o životu ovdašnjih ljudi i njihovu vezanost uz Katoličku crkvu. Jedan od prioriteta bi mogao biti i objavljanje molvarske župne spomenice, a možda i školske spomenice. Čini mi se da mladi molvarska povjesničar Vladimir Šadek već sada ima dovoljno objavljenih ili za tisak pripremljenih radova o Molvama i okolicu koji bi se mogli objediniti i objaviti u zasebnoj knjizi. Ne bi bilo loše razmišljati o monografskoj obradi molvarskog dijela Đurđevečkih peski, objavljanja znanstveno pisane monografije o molvarskoj crkvi (jednoj od najvrednijih hrvatskih župnih crkava iz 19. stoljeća), početku izrade rječnika govora Molvi te objavljanju monografske obrade govora Molvi itd. Ovo djelo Drage Kokše predstavlja prilog tim nastojanjima jer Molve imaju što pokazati Hrvatskoj i Europi. Čini mi se da je pred općinom Molve, ako bude volje i snage, opsežan nakladnički posao.

Na kraju bi se u potpunosti složio s riječima iz predgovora koji je napisao urednik knjige Mario Kolar: »Iako je ova knjiga povjesne tematike, njezina koncepcija i pristup sagledavanju kompleksne materije zvane cjelokupni Mađerčev život i rad ne iscrpljuje se samo u suhoparnom iznošenju podataka ili pak stručnoj, tobožnjoj objektivnoj vizuri, nego si autor dopušta i prihvatljuvu dozu subjektivnosti i sentimentalnosti, čime se osvjedočuje kao pripovjedač koji je sklopio ugovor prije svega s čitateljem, a ne sa stručnom kritikom.«

Hrvoje Petrić

KOPRIVNICA GRAD SA SRCEM. VODIČ GRADA KOPRIVNICE, MERIDIJANI, KOPRIVNICA, 2007., 54 STR.

U izdanju izdavačke kuće Meridijani tiskan je bogato ilustrirani vodič kroz Koprivnicu »Koprivnica grad sa srcem«. Vodič je trojezičan te ga prate tekstovi na hrvatskom, engleskom i mađarskom jeziku. Autori tekstova su prof. dr. Dragutin Feletar i mr. sc. Hrvoje Petrić. Fotografije koje se nalaze u vodiču snimio je Nikola Wolf, a za grafičku i likovnu pripremu odgovorna je izdavačka kuća Meridijani. U sredini knjižice nalazi se mapa Koprivnice. Prijevode tekstova načinili su Jasna Kraljić Cmrk na engleski, a na mađarski Jelena Knežević. Mađarski tekst su lektorirale Éva Izményi i Mónika Osvalt. Vodič je u 6000 primjeraka tiskala Bogadigrafika iz Koprivnice. Ovaj je vodič izrađen uz finansijsku pomoć Europske unije, a u sklopu projekta Interreg IIIA - Programa susjedstva Slovenija - Hrvatska - Mađarska 2004. - 2006.

Dijelovi vodiča su tematski podijeljeni te u prvom dijelu »Slobodni kraljevski grad na križištu putova« govori se o važnost Koprivnice kao naselja u Podravini već od srednjeg vijeka, isprva kao trgovištu (oppidum), a potom i kao gradu (civitas). Koprivnica je bila od pamтивjeka križište važnih putova. Kasnije, u kasnom srednjem vijeku, Koprivnica od kralja Ljudevita I. dobiva povlašteni status slobodnog kraljevskog grada, što je dodatno omogućilo još brži gospodarski razvoj.

Drugi dio »Velebna renesansna utvrda - središte obrane od Osmanlija« govori o prodorima Osmanlija tijekom 15., 16. i 17. stoljeća, što je imalo za utjecaj prekid razvoja normalnog povijesnog slijeda. Neposredna blizina između dva velika carstva, Habsburškog i Osmanskog, bila je razlog da je Koprivnica prije svega postala vojni grad iako su se sve građanske funkcije slobodnog kraljevskog grada kontinuirano očuvale. U tom je razdoblju, potkraj 16. do polovice 17. sto-

ljeća, u Koprivnici sagrađena velebna renesansna utvrda kao glavna logistička baza obrane šireg prostora u sjeverozapadnoj Hrvatskoj.

Sljedeći dio »Barokna i historicistička obnova« govori o dobu baroka i historicizma, kada je upravo u tom stilu formirana stara gradska jezgra kakva je vidljiva i danas. U tom je razdoblju punom mjerom djelovao slobodni kraljevski grad koji je postao jedno od najrazvijenijih trgovačkih i obrtničkih središta Podравine.

U nastavku teksta autori obrađuju suvremene teme koje počinju cjelinom »Grad proizvodnih marki, obrazovanja, kulture i sporta« gdje naglašavaju razvoj industrije, i to naročito u drugoj polovici 20. stoljeća koja je posredno razvijala i ostale funkcije grada, obrazovne, zdravstvene, društvene itd. Ti su čimbenici ujedno bili pokretači suvremenog oblikovanja grada s novim četvrtima i novim arhitektonskim rješenjima. Od industrija naročito je važna prehrambena koja je do danas kontinuiranim razvojem uspjela stvoriti i nekoliko poznatih trgovackih marki te ujedno uspješnih proizvoda na domaćem i svjetskim tržištima. Usپoredo s razvojem industrije, grad Koprivnica razvijao je i obrazovni sektor. U Koprivnici se može i studirati te je u planu uređenje velikog sveučilišnog kampusa. Kulturna ponuda Koprivnice je također prilično zadovoljavajuća. Koprivnica je grad sporta, što potvrđuju vrhunski rezultati rukometnika i nogometaša.

Autori u poglavlju »Koprivničke graditeljske znamenitosti« obrađuju koprivničku kulturnopovijesnu graditeljsku baštinu. Poseban je naglasak stavljen na staru gradsku jezgru koja je cijela ustvari jedinstvena spomenička cjelina te veoma zanimljiva turistima i posjetiteljima koji dolaze u Koprivnicu. Opisujući graditeljsku baštinu, u dalnjem tekstu autori opisuju pojedine znamenite građevine, kao i gradski park sa znamenitim drvenim paviljom.

Uz detaljan prikaz grada i njegovih znamenitosti, kao i njegova povijesnog razvoja, u poglavlju »Atraktivna koprivnička okolica« spominje se i okolica Koprivnice, osobito njezine prirodne ljepote i povijesni spomenici, kao i raznovrsna mogućnost rekreativne.

Spomenuta je i turistička ponuda grada i njegova društvena događanja. Tako se u poglavlju »Važnija gradska turistička i društvena događanja« nabrajaju učestale izložbe u Gradskoj galeriji i Muzeju, kazališne predstave u Domoljubu te drugi događaji, kao i razne ekološke i slične izložbe i događanja. U gradu se tijekom zime organizira Božićni sajam, a glavna je atrakcija klizalište na glavnome gradskom trgu. Najpoznatija koprivnička društveno-turistička manifestacija su Podravski motivi, sajam naivnog slikarstva, starih zanata, folklora, podravske glazbe, starinskih jela, rukotvorina itd. Osobito je zanimljiv i Renesansni festival koji se održava početkom rujna, a predstavlja demonstraciju renesansne hrane, viteških igara, starinskog oružja itd.

Silvije Jerčinović

MLADEN PAVKOVIĆ, *NISU KRIVI ŠTO SU ŽIVI. KOPRIVNICA, 2007., ALINEJA D.O.O. (UBIUDR PODRAVKA), 36 STR.*

Većina djela o Romima nisu napisali oni, nego *gadže* ili neromi. Tako je bilo od prvih tekstova o Romima koji su se pojavili s njihovim doseljavanjem u različitim područjima Europe od 12. stoljeća pa sve do danas. U tim prvim tekstovima bile su primjetne različite emocije (strah, čudeњje, divljenje) domicilnog stanovništva prema Romima. Tome se ubrzo pridružilo nerazumijevanje romskih običaja, vjerovanja i načina života. Zbog toga su se ubrzo javili nepovjerenje i mržnja, što se zatim manifestiralo u obliku nasilja i odbacivanja Roma na socijalnim marginama. Kod dijela gadža javio se otpor prema nasilju nad Romima i oni su sve više pozivali na razumevanje prema njihovu načinu života i potrebi da im se pomogne bez asimilacije. Takvo je mi-

šljenje među prvima u Hrvatskoj uoči izbijanja rata obrazložio Ivan Goran Kovačić u dvama tekstovima objavljenim 1939. u *Hrvatskoj reviji* i 1940. u *Narodnom kolu*. On je u njima opisao Rome kao posljednje slobodnjake koji će ubrzo biti progonjeni. Od tada pa sve do danas ti osjećaji i takva percepcija bit će, manje-više, i dalje prisutni u odnosu *gadža* prema Romima.

Jedan od *gadža* koji već dulje piše o Romima je Mladen Pavković. Pavković je 1999. u Virovitici objavio knjigu *Na rubu grada na rubu života* u kojem opisuje njihov marginalni socijalni položaj i probleme koji su s njime povezani. Potrebno je napomenuti da je Pavković kao novinar i publicist objavio više djela o tematiki Domovinskog rata, radio je kao scenarist nekoliko dokumentarnih filmova i autor je nekoliko izložbi fotografija iste tematike. On je danas predsjednik Udruge branitelja, invalida i udovica Domovinskog rata Podravke.

Pavković je djelo *Nisu krivi što su živi* podijelio na tekstualni dio koji je napisan na 7 stranica i slikovni dio, gdje su prikazane njegove fotografije o Romima. Počinje knjigu opisom današnjeg položaja Roma i navodi da ih danas susrećemo kako »...poput pasa, kopaju po kantama za smeće, tražeći hranu kako bi nahranili svoje mnogobrojne članove obitelji, pretežno djecu. Većina ih živi u vrlo teškim uvjetima, u zemunicama bez ikakvih higijenskih uvjeta. Obično su njihove nastambe na kraju nekog grada ili sela. Nitko ih ne žali, a još im manje pruža značajniju pomoć. Mnogi se na njih ni ne osvrću; čak nam je 'normalno' kada vidimo njihovu djecu kako se, usred zime oskudno odjevena, igraju ili kad promrzla prose...« (str. 5). Pavković na nekoliko mjesta upozorava na romsku pasivnost u borbi za njihova prava, što ima za posljedicu njihovu marginalizaciju. Primjećuje neke sličnosti između Roma i Židova, no navodi kako se Romi od Židova razlikuju po tome što se nisu saživjeli s civilizacijom zemlje u kojoj žive. Zatim se osvrće na njihovu povijest koju opisuje kao putovanje i lutanje u potrazi za srećom. Njihovo indijsko podrijetlo dokazano je lingvističkim analizama, a iz tog su se područja Romi iselili i naselili se na području Europe početkom 12. stoljeća. Navodi kako se Romi u Hrvatskoj prvi put spominju u drugoj polovini 14. stoljeća u Dubrovniku i Zagrebu. Pavković se zadržava na pitanju broja Roma koju smatra »istinskom enigmom« jer se teško može ustanoviti njihov točan broj. Tako dio Roma odbacuje svoje podrijetlo i deklariraju se kao Hrvati. U tom kontekstu spominje primjer uspješnih Roma u Pitomači. Kao izvor za opis Roma koristi mišljenje Franje Barišića, ravnatelja Osnovne škole u Pitomači. Barišić je naveo kako se tamošnji Romi ne deklariraju kao Romi, nego kao Hrvati, većinom su rimokatoličke vjere te slabo poznaju romski jezik i običaje. Materijalno su osigurani i većinom se bave trgovinom, a djeca im se redovito obrazuju. Pavković zatim opisuje romske tradicionalne običaje, posebno one vezane uz ženidbu i rođenje djece. Romi većinom prakticiraju endogamiju, sklapanje brakova između pripadnika istog plemena. Taj se običaj i danas provodi kod određenih romskih plemena, poput Kalderaša, Lovara i Gurbeta. Praksa je među romskim obiteljima kupovanje ili razmjerenjivanje žena (ili kako to Romi zovu »razmjena sestara«), pritom visina svote dostiže 100.000 dolara za Romkinju. Naravno, takav običaj povlači pitanje današnjeg teškog položaja Romkinja. Tradicionalna romska svadba je sačuvana kod dijela romskih plemena, a Pavković je popisuje navodeći kako »...u ovoj ceremoniji mladoženja kleći na lijevom koljenu, a mlada na desnom, okrenuti licem licu. Kum stavљa komadiće kruha na njihova koljena i posipa ih solju. Mladoženja ustima uzima kruh s mlinčinog koljena, a ona s njegova. Dok jedu kruh kum pjeva: 'Neka vas prati dobra sreća. Čak i kruh i sol postanu neprijatelji vi živite u sreći i slozi!...« (str. 11). Zanimljivi su i običaji vezani uz rođenje djeteta u romskoj obitelji. Novorođenčetu se na glavu stavljaju crvena kapa, a crveni vuneni konac se veže oko ruke i od njega se pravi crvena amajlja kako bi mu se osiguralo sretno djetinjstvo.

Pavković završava knjigu kritičkim komentarom na položaj djece Roma u hrvatskom društvu. Tako on ističe da »u najtežem su položaju ipak djeca ovih ljudi (Roma, D.V.). O njima malo tko ili bolje rečeno nitko (osim njihovih roditelja) ne vodi skrb. Što su djeca kriva? I njih se, nažalost,

često optužuje: jedni ih krive što prose, a drugi što ne idu u školu. No malo tko se pita: imaju li oni barem jedan obrok dnevno?...» (str. 12). Na ovo se pitanje nadovezuju Pavkovićeve fotografije romske djece iz kojih se mogu iščitati različite emocije - od tuge zbog teškog materijalnog položaja do sreće zbog iznimnog duha.

Pavkovićovo djelo mora se promatrati kao jedan od pokušaja da *gadže* (neromi) razumiju fizičku i duhovnu stranu romskog života. Zbog toga je ovo djelo svojevrsno svjedočanstvo koje se zasigurno može smatrati vrijednim djelom i prinosom u shvaćanju i dalje tajnovitog (i nedovoljno istraženog) života Roma u Hrvatskoj.

Danijel Vojak

EKONOMSKA I EKOHISTORIJA, ČASOPIS ZA GOSPODARSKU POVIJEST I POVIJEST OKOLIŠA, BR. 3, VOL. III, MERIDIJANI, ZAGREB - SAMOBOR, 2007.

Posljednji, treći broj časopisa bavi se temom Ljudi i rijeka (voda), a s urednicima Mirom Kolar-Dimitrijević i Hrvojem Petrićem još jednom potvrđuje ozbiljan znanstveni pristup temama koje se bave problematikom ekohistorije, kao i njezinim posljedicama. Naročito je važno naglasiti važnost teme ovoga broja zbog interakcije čovjeka i voda, kako u prošlosti tako i danas, na sveukupni društveni, povijesni i gospodarski razvoj naših krajeva, ali i šire.

Boris Golec iz Slovenske akademije znanosti in umetnosti u svom radu »Kostanjevica na Krki ali Dolenjske Benetke - edino slovensko mesto na rečnom otoku« govori o Kostanjevici na Krki, jedinom slovenskom gradu smještenom na riječnom otoku. Riječ je o jednom od najstarijih slovenskih naselja sa statusom grada koje nikad nije bilo okruženo zidinama. Iako izložena svakojakim opasnostima, Kostanjevica je uživala dovoljnu zaštitu zahvaljujući svojoj mikrolokaciji. Glavna funkcija rijeke bila je obrana naselja i njegovih stanovnika, a samo manji dio uloge odnosio se na riječni promet ili na ribolov i mlinarstvo kao gospodarske grane.

Marin Knezović iz Zagreba bavi se problemima okoliša u ranom srednjem vijeku, i to prije svega na području Sredozemlja. Njegov rad »Voda u hrvatskim ranosrednjovjekovnim ispravama« nastao je na temelju analize podataka o okolišu iz hrvatskih ranosrednjovjekovnih isprava skupljenih u prvom svesku »Diplomatičnog zbornika kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije« iz 1967. godine. Njegovi podaci o vodama iz hrvatskog ranog srednjeg vijeka ograničeni su vremenski gotovo u potpunosti na drugu polovicu 11. stoljeća. Prostorno, podaci su koncentrirani na područje Kvarnera, sjeverne i srednje Dalmacije.

U radu »Krka kao razdjelnica velikaških gradova Šubića i Nelipića na karti Matea Pagana nastaloj oko 1522. godine« Mirela Slukan Altic iz Instituta društvenih znanosti »Ivo Pilar« analizirala je na temelju karte Matea Pagana naseljenost Pokrčja u vrijeme njegova dolaska pod osmansku vlast. U vrijeme nastanka te karte rijeka Krka bila je razdjelnica dviju velikaških obitelji i njihovih posjeda - Šubića i Nelipića. Te su obitelji duž toka rijeke Krke podigle niz srednjovjekovnih gradova, od kojih danas većina ne postoji pa je Paganova karta jedini grafički izvor koji prikazuje njihov izgled i strukturu na pragu novog vijeka.

Drago Roksandić s Filozofskog fakulteta u radu »Posavska krajina/granica od 1718. do 1739.« analizira izvore i literaturu o Posavskoj krajini od 1719. do 1739. godine, između Požarevačkog i Beogradskog mira. Autor se usredotočuje na razdoblje kada je Posavska krajina uključivala područja s obje strane Save te ujedno ispituje kako je taj vojnokrajiški sustav funkcionirao imajući na umu da je on tada bio vojna ustanova i instrument kontrole međunarodne robne razmjene te ujedno i sanitarni kordon u nastanku.

Rad autorice Mire Kolar-Dimitrijević »Vodenice u Hrvatskoj (18. - 20. stoljeće) kao primjer odnosa između ljudi i rijeka/potoka« bavi se odnosom između ljudi i rijeka, tj. potoka s posebnim naglaskom na važnost vodenica i mlinova u gospodarstvu Hrvatske 18. i 20. stoljeća. Broj vodenica u Hrvatskoj u tom razdoblju kretao se od tri do pet tisuća, što je predstavljalo velik gospodarski potencijal. Energija za njihov rada bila je besplatna te njihov rad nije štetio prirodi, nego je približavao ljude potocima i rijekama.

Na temelju izvora i literature Branko Vujsinović je u radu »Uloga rijeke Save u povijesnom razvoju grada Zagreba« analizirao ulogu rijeke Save na razvitak grada Zagreba, naročito promatrajući taj razvoj iz povijesnih perspektiva. Autor obraduje ovu temu počevši od pradavnih naseљenosti tog područja. Plovidba Savom datira od rimskih vremena i govori o njezinoj plovnosti čak do ušća Ljubljance. Veliku su važnost imali i prijelazi preko Save koji su ujedno bili i put u južne dijelove Hrvatske. Prvi se most kod Zagreba počeo graditi 1783. i bio je pušten u promet 1785. godine. Autor također spominje i važnost negdašnjih kupališta, kao i planova gradnje plovnosti Save do Zagreba.

Dragutin Feletar i Hrvoje Petrić obradili su temu splavarenja te u radu »Donja Dubrava - središte splavarstva na rijeci Dravi« dali uvid u tu gospodarsku djelatnost koja je u prošlosti bila od iznimno važna za ondašnje stanovništvo. U prvom se redu splavarenje povezivalo s trgovinom drva, a naročito od početka 19. stoljeća pa sve do Drugoga svjetskog rata. Najrazvijenije splavarsko poduzeće Ujlaki-Hischler imalo je sjedište u Donjoj Dubravi i početkom 20. stoljeća zapošljavalo je više od 500 radnika. Donjodubravski splavari »kormirali« su na svojim splavima od Maribora do Donje Dubrave pa potom sve do Osijeka, Novog Sada, Beograda i Smedereva. U ovom je članku opisan razvoj splavarstva tijekom gotovo 150 godina.

Zlata Živaković Kreže opisuje pojavu odvodnje područja uz Dravu u osječkom kraju kao vodoprivrednu djelatnost koja je bila bitna za uspostavljanje pogodnih uvjeta života i gospodarstva. Autorica u radu »Odvodnja u osječkom kraju (19. stoljeće i početak 20. stoljeća)« opisuje područje uz Dravu kao iznimno pogodno za naseljavanje i razvoj naselja iz razloga što je tlo pogodno za poljoprivrednu obradu, a klimatske i vodne prilike su relativno dobre te je to bio razlog podizanja nasipa te njihova kasnijeg održavanja.

Rad »Reka Drava in njeni signifikantni kraji na jožefinski vojaški izmeri za ozemlje Republike Slovenije« autora Andreja Hozjana cijelovit je prikaz rijeke Drave kao najvažnijeg vodenoga kompleksa današnje sjeverozapadne Slovenije koji su nacrtani i opisani na jožefinskim vojnim kartama iz razdoblja između 1763. i 1787. godine. U smislu regulacije, vodenih pregrada i sličnog ondašnja je Drava u pravom smislu bila netaknuta priroda. Stoga autor smatra da taj povijesni aspekt ima veliko značenje ne samo za stariju ekološku povijest Drave i njezine neposredne okolice, nego i za cijelovito područje slovenskih zemalja. Podloga teksta su isključivo originalne karte te se u svakoj sekciji posebno obraduje riječni tok sa svim upisanim čimbenicima kao što su zavoji, nasipi, riječni otoci, naplavine itd. Autor obraduje i pritoke, mlinove, brodove i mostovlje. U radu se opisuje i izgled ondašnjih dravskih naselja: Dravograda, Vuzenice, Mute, Marenberga, Maribora, Ptujea, Ormoža i Središča ob Dravi.

Ivan Peklić napravio je bibliografiju radova iz gospodarske povijesti i ekohistorije objavljenih u časopisu za suvremenu povijest Crisu - časopisu povijesnog društva iz Križevaca.

Prikaz knjige Dražena Mirka Grmeka »Medejin kotao. Pokusi na živim bićima« u prijevodu Ane Buljan, a u izdanju ArTresora, Zagreb 2004. načinio je Tomislav Krznar.

Goran Hutinec napravio je prikaz časopisa za multidisciplinarna istraživanja »Podravina«, vol V, broj 9, koji je u svibnju 2006. godine u Koprivnici izdala izdavačka kuća Meridijani. Prikaz istog časopisa »Podravina«, ali broj 10, vol. IV, iz 2006. godine napravio je Željko Karaula. Sil-

vije Jerčinović prikazao je časopisa za multidisciplinarna istraživanja »Podravina«, vol VI, broj 11, Meridijani, Koprivnica 2007.

U izdanju Gradskog muzeja Varaždin 2004. godine tiskan je katalog »Život uz Dravu nekad i danas« skupine autora. Prikaz ovog kataloga načinio je Mario Šipek.

»Rumunjske zemlje u srednjem i ranom novom vijeku« knjiga je autora Borislava Grgina, a u izdanju FF presa, Zagreb, 2006. godine. Prikaz ove knjige napisao je Željko Karaula.

Isti autor načinio je i prikaz časopisa »Povijest u nastavi« broj 2 (8), vol. IV, Zagreb 2006. godine.

Danijel Vojak načinio je prikaz četiri sveska povjesnih čitanki koje se bave poviješću jedanaest zemalja jugoistočne Europe »Teaching modern Southeast European history. Alternative Educational Materials« sv. I - IV, Thessaloniki, 2005. u izdanju Center for Democracy and Reconcillation in Southeast Europe.

Knjiga Branka Vujasinovića »Istaknute osobe u hrvatskom vodnom gospodarstvu kroz povijest« u izdanju Hrvatskog društva za odvodnju i navodnjavanje, Zagreb, 2007., bila je predmet prikaza Mire Kolar-Dimitrijević.

Zadnji prilog ovog broja bio je prikaz Željka Holjevca znanstvenog skupa »Identitet Like: korijeni i razvitak« koji se održao od 25. do 29. rujna 2007. godine u Kulturno-informativnom centru u Gospiću.

Silvije Jerčinović

CRIS, IX., POVIJESNO DRUŠTVO, KRIŽEVCI 2007., 242 STR.

Krajem siječnja 2008. godine izašao je novi, deveti broj časopisa Povijesnog društva Križevci. Urednik je Ivan Peklić, a izvršna je urednica Terezija Horvat te je uredništvo pojačano s mr. Đurom Škvorcem. Časopis je dostupan i u elektroničkom obliku, a ovaj broj ima i najviše stranica do sada 242. Ovaj broj ima sedam izvornih znanstvenih radova, jedno prethodno priopćenje te šest preglednih rad. Časopis objavljuje prijevod izvorne povijesne građe te prikaze i oglede pojedinih knjiga i kulturnih događanja.

Prvi izvorni znanstveni rad je grupe autora iz Instituta za arheologiju Tatjane Tkalcec, Snježane Karavanić, Bartula Šiljega, Kristine Jelinčić pod naslovom Novootkrivena arheološka nalazišta uz rječicu Veliku kod mjesta Majur i Ladinac. U radu se donose saznanja o novootkrivenim arheološkim nalazištima kod sela Majur (Zagrebačka županija, općina Farkaševac) i Ladinca (Koprivničko-križevačka županija, općina Sveti Ivan Žabno) koja se nalaze sjeverno, odnosno južno od današnje ceste Sveti Ivan Žabno - Bjelovar, i to na osnovi tipološko-kronološke analize keramičkog materijala prikupljenog prigodom površinskih pregleda terena, kao i analize zračnih snimaka. Arheološka istraživanja prikazana kroz povjesna razdoblja od prapovijesti do srednjeg vijeka.

Drugi izvorni članak je Ranka Pavleša, Srednjovjekovni posjedi u Poljani, Đurđicu i Tremi pokraj Križevaca. U radu je opisano osam srednjovjekovnih posjeda istočno od srednjeg toka potoka Glogovnice, a južno i jugoistočno od Križevaca. Prvo je obrađeno imanje Poljana na području današnjeg istoimenog sela. Analizirani su jedan veći i nekoliko manjih opisa međa na tom imanju te jedan manji ovdašnji posjed povezan s hospitalom Svetog Kuzme i Damjana u Čazmi. Potom slijede opisi srednjovjekovnih posjeda Đurđica i Trema.

Treći izvorni članak je Hrvoja Petrića, Pokušaj procjene ukupnog broja stanovnika u Kalničkom arhidakonatu od kraja 16. do početka 18. stoljeća. Autor na osnovi objavljenih i neobjavlje-

nih izvora i literature pokušava rekonstruirati ukupan broj stanovnika na teritoriju koji je obuhvaćao Kalnički arhiđakonat - od Medvednice i Ivančice na zapadu, Kalnika na sjeveru, Bilogore na istoku i rijeke Česme (Čazme) na jugu. Autor je procijenio da je na ovom prostoru živjelo 10.000 stanovnika, da je omjer pravoslavnog i katoličkog stanovništva bio podjednak.

Četvrti izvorni znanstveni članak Mire Kolar-Dimitrijević opisuje djelovanje povjesničara Ante Neimarevića u Križevcima i okolici od 1927. do 1929. godine. Prof. Ante Neimarević (Guča Gora, Travnik, 1891. - Zagreb, 1965.) radio je kao profesor povijesti u Križevcima nakon što je prošao golgotu Prvoga svjetskog rata. Kao Maštrovićev prijatelj i Hrvat brzo se uklopio u rad djelovanja Hrvatske seljačke stranke u Križevcima želeći da se tom starom hrvatskom gradu vrati dio njegova dostojanstva i važnosti. S velikim marom organizirao je pouzdaničke sastanke HSS-ovske organizacije u Križevcima i okolici, pripremajući i predavanja kojima je narod obavještavao o političkoj situaciji, i to ne samo s lokalnog, nego s europskog aspekta, koristeći svoje povijesno znanje.

Peti izvorni znanstveni rad je *grupe autora* Milivoja Ređepa i Ksenije Vuković, Novčane institucije i javne financije u Bjelovarsko-križevačkoj županiji od 1847. do 1910., na osnovi statistike. U radu se istražuje uloga kreditnoga kapitala u vrijeme transformacije feudalnih u kapitalističke proizvodne odnose, a koja se odigravala na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Ono što je karakteriziralo te procese u Hrvatskoj i Slavoniji u svoj punoći izražavalo se i u Bjelovarsko-križevačkoj županiji, a to je značilo stalni nedostatak novčanih sredstava, slabu finansijsku moć hrvatsko-slavonskih banaka te njihovu nemogućnost da financiraju značajnije gospodarske aktivnosti.

Šesti izvorni znanstveni rad Željka Karaule, Kako je pisao *Glas Bjelovara*, list ljevičarske orientacije u razdoblju od 1935. do 1940. godine. U radu će se prikazati svjetonazor i odabir tema koje je u svom petogodišnjem izlaženju donosio tjednik *Glas Bjelovara*, list ljevičarske orientacije. Zamjetljiva je pozornost koju je tjednik *Glas Bjelovara* davao vanjskopolitičkim temama, posebno događajima u Europi, a među ostalim, ovdje se donose i one teme iz života grada Bjelovara koje govore o radničkom i sindikalnom organiziranju, borbi za socijalna prava ugroženih i sirotinje te svakodnevni život u gradu Bjelovaru od 1935. do 1940. godine.

Sedmi izvorni znanstveni članak je Đure Škvorca, Oslobađanje vojarne Kalnik i skladišta oružja i streljiva u Širokom Brezju. Rad govori o oslobađanju vojnih objekata, sredinom rujna 1991. u Križevcima koje je imalo višestruko značenje, kako za križevački kraj tako i za Republiku Hrvatsku. Osloboden je grad i okolica od JNA i nije više prijetilo direktno razaranje grada, a drugo je psihološki učinak - građani su shvatili da JNA nije nepobjediva, a posebno su bili ponosni što je križevačka vojarna bila među prvima oslobođena u sklopu 32. varaždinskog korpusa, ali i u Republici Hrvatskoj.

Samo je jedan rad rangiran kao prethodno priopćenje, a to je rad Lane Okroša-Rožić, Arheološka istraživanja na starom gradu Veliki Kalniku 2005. i 2006., gdje autorica donosi rezultate svojih arheoloških istraživanja tijekom tih dviju godina.

Časopis nam donosi i šest preglednih radova, a to su:

- Jelena Balog-Vojak: Gradsко stanovništvo u Križevaca u svjetlu Sigismundove povlastice 1405.
- Marica Vrabec: Bioetički sadržaj u vezenim porukama na očuvanoj rubenini dubovečkoga kraja
- Jelena Marijanović-Borošak: Dragutin Zajc, neumorni kulturni djelatnik (1909. - 1997.)
- Zdenko Balog: Južni portal crkve Sv. Marka na Gradecu u kontekstu bečkog dvorskog kiparstva

- Marjana Janeš-Žulj: Sto sedamdeset godina organiziranog čitanja u Križevcima: od Ilirske čitaonice do Gradske knjižnice
- Tajana Pleše: Srednjovjekovni pavlinski samostan u Lepoglavi - arheološka istraživanja 2003. i 2004. godine.

Časopis nam također donosi vrijednu povijesnu građu:

- Ljudevit Plačko: Pečat slobodnog i kraljevskog Grada križevačkog, ujedinjenog 1752.
- Ljudevit Plačko: Spomenica župe u Križevcima
- Tvrko Milunović: Privilegije svetojelenskim plemićima pismeno potvrđene ukazom kralja Sigismunda
- Suzana Knežević: Iz povijesti knjižnice Grkokatoličke biskupije u Križevcima; Dokument o uređenju knjižnice provedenom od 1914. do 1916. godine.

Osim ovoga, časopis sadrži i prikaze drugih knjiga i časopisa.

Ivan Peklić

SCIENTIA PODRAVIANA. GLASILO POVIJESNOG DRUŠTVA KOPRIVNICA, BR. 21, GODIŠTE XIX., KOPRIVNICA, PROSINAC, 2007., 80 STR.

Glasilo povjesnog društva Koprivnice Scientia Podraviana svoj 21. broj počinje uvodnom riječju njezine predsjednice Ružice Špoljar u kojem izvješće o godišnjoj skupštini društva koja je održana u siječnju 2007. te daje pregled rada i aktivnosti društva kroz proteklu godinu. S obzirom na u prosincu 2007. održan znanstveni skup »Žene u koprivničkoj i podravskoj povijesti« u organizaciji Povjesnog društva iz Koprivnice, tema ovog broja je »Žene u povijesti Koprivnice i Podravine«.

Maja Blažek razgovarala je s koprivničkim novinarom i publicistom Željkom Krušeljom koji je ujedno i dugogodišnji član Povjesnog društva. Željko Krušelj u razgovoru spominje svoja prva novinarska iskustva u kontekstu razvoja koprivničkog i hrvatskog novinarstva. Kao povjesničaru, u razgovoru se Krušelju postavljaju neka pitanja vezana uz povijest, njezinu popularizaciju, kao i aktualnosti u smislu ponude rješenja nekih aktualnih pitanja iz svakodnevne političke stvarnosti. Nadalje, vrlo važan dio razgovora jest i ideja o formiranju koprivničkog sveučilišta, kao i znanstvenih institucija u gradu Koprivnici.

Agneza Sabo u članku »Društveni položaj žena u drugoj polovici 19. stoljeća (1848. - 1910.) na prostoru današnje Koprivničko-križevačke županije« identificirala je društveni položaj žena tijekom druge polovice 19. stoljeća. Autorica u svom članku konstatira da su sve žene nakon 1848. godine ukidanjem »staleških razlika« postale načelno građanke i kao takve izjednačene u svim gradanskim pravima ili obvezama, no njezin je društveni položaj u stvarnosti i dalje bio težak.

U članku »Žene Podravine u preživljavanju ratnih i poratnih gubitaka« Terezija Salejpal osvrće se na velike lomove koji su nastajali u hrvatskom narodu tijekom i nakon Drugoga svjetskog rata, a obnovljeni su Domovinskim ratom. Autorica naročito naglašava posljedice takvih djelovanja na žene Podravine, njihovo suočavanje sa smrću najbližih, kao i procese tugovanja.

Željko Karaula je u radu »Bjelovarska afera 1888. - pozadina (jugo)slavenske ideje i ujedinjavanja crkava« obradio političku pozadinu »bjelovarske afere« 1888. godine u svjetlu stranačkog tiska i arhivske građe. Njegov rad pokušava objasniti zašto je Strossmayerov telegram u Kijev u

povodu 900. godišnjice pokrštavanja Rusa izazvao teške reakcije vrhova Habsburške Monarhije te bečkog i mađarskog tiska.

Središnja Podravina i njezin politički život tema je članka Vladimira Šadeka »Okvir političkog života središnje Podравine do 1918.«. U članku se govori o povijesnoj uvjetovanosti nastajanja izbornih kotareva, kao i njezinoj gospodarskoj razvijenosti, što je imalo za utjecaj razvoj seljačkog pokreta i jačanje političkog života.

Ranko Pavleš u članku »Čepelovec u srednjem vijeku« govori o srednjovjekovnom Čepelovcu i njegovim vlasnicima. Autor napominje da je Čepelovac kao posjed nastao u prvoj polovini 13. stoljeća i bio jedno od podravskih imanja srednje veličine, a u radu su definirane i granice ondašnjeg posjeda Čepelovec.

Govori slavonskog dijalekta na teritoriju mađarskog dijela Podравine tema je rada »Štokavski govori Hrvata u mađarskom dijelu Podравine« Sanje Vulić. Autorica je ustanovila da se taj dijalekt bitno razlikuje od svih ostalih hrvatskih dijalekata na tom prostoru, kajkavskog, čakavskog, štokavskog istočnobosanskog i novoštakavskog ikavskog dijalekta, te da je mnogo teritorijalno raspršeniji.

Sanja Vulić je u radu »Govori pomurskih Hrvata u Mađarskoj« obradila blisku temu, govor pomurskih Hrvata koji žive uz lijevu obalu rijeke Mure u jugozapadnoj Mađarskoj u naseljima južno od Velike Kaniže.

U rubrici putovanja Petar Feletar u članku »Lijepa naša - Podravina!« govori o upoznavanju s kulturnom i prirodnim baštinom Podравine. Naime, riječ je o izletu po Podravini koji su upriličili prof. dr. Dragutin Feletar i mr. sc. Hrvoje Petrić, a u organizaciji Povijesnog društva u Koprivnici.

Povijesno društvo organiziralo je još jedno putovanje - jednotjedni put po Siciliji, s kojeg je detaljno izvješće sačinio Ivan Jurić Jura u članku »S puta po Siciliji«.

Miroslav Klemm u članku »Upoznavanje Istre« izvjestio je o dojmovima članova Povijesnog društva s izleta po Istri.

Tvrkova baka Ružica zabilježila je u tekstu »Razmišljanje devetogodišnjaka Tvrčka Jukića nakon posjeta dvorcima Erdödy u Jastrebarskom i grofova Oršić u Slavetiću« oduševljenost ljetopotom krajolika i razočaranost oronulošću dvoraca u Jastrebarskom i Slavetiću, kao i njegove ideje što bi se trebalo poduzeti da se obnove viđeni dvorci.

Nevenka Čižmak u članku »Osvrt na putovanja diljem Hrvatske« bilježi u svom domu u dugoj delekovečkoj noći uz pucketanje vatre dojmova s raznih putovanja po cijeloj Hrvatskoj.

U etnografskoj rubrici Vesna Peršić-Kovač u članku »Oglavlja u Podravini«, koji je nastao na temelju istoimene izložbe postavljenoj u Muzeju grada Koprivnice 12. travnja 2007. godine, piše o oglavljinama kao predmetima i postupcima vezanima za pokrivanje i ukrašavanje glave i kose.

U istoj rubrici Božica Anić u »Nekoliko recepata iz Peštanske kuharice« donosi pregled i nekoliko recepata iz stare građanske kuharice tiskane u Pešti 1844. godine. Knjiga kuharice potječe iz obiteljske knjižnice obitelji Malančec, a koja je kao sastavni dio velike donacije dana na skrb Muzeju.

Ozren Špiranec u rubrici bilješke u članku »Uspomene iz stare Koprivnice« daje prikaz Večeri sjećanja, Tako vam je nekoć bilo - uspomene iz stare Koprivnice, na kojoj su svoja sjećanja oživjeli ugledni Koprivničanci Branka Vrabec, Milivoj Kovačić i Krešimir Švarc.

Nadalje, Krešimir Švarc u članku »Još jednom o grobu Rikarda Perkovića« govoreći o grobu Rikarda Perkovića pokušava podsjetiti današnju javnost o tom gimnazijском profesoru te dobrim ljudima koji su obnavljajući njegov grob obnovili i sjećanje na tog istaknutog profesora.

Zaključno, u rubrici aktualnosti Dijana Sabolović-Krajina u svom članku »Digitalizacija Glas-a Podravine - prvi korak u digitalizaciji tiskane zavičajne kulturne baštine« govori o korištenju

suvremene informacijsko-komunikacijske tehnologije u zaštiti i širenju dostupnosti kulturne baštine na primjeru angažmana Knjižnice i čitaonice »Fran Galović« koja se uključila o ovaj nacionalni program projektom »Digitalizacija zavičajne kulturne baštine - *Glasa Podravine*« s Muzejom grada Koprivnice i poduzećem Glas Podravine, a s ciljem lakšeg pristupa podataka o životu u lokalnoj zajednici od početka izlaženja novina.

Silvije Jerčinović

**ZNANSTVENI SKUP »ŽENE U POVIJESTI KOPRIVNICE I PODRAVINE«,
POVIJESNO DRUŠTVO KOPRIVNICA I DRUŠTVO ZA HRVATSKU EKONOMSKU
POVIJEST I EKOHISTORIJU, KOPRIVNICA, 1. PROSINCA 2007.**

Povijesno društvo Koprivnica i Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju organizirali su međunarodni znanstveni skup »Žene u povijesti Koprivnice i Podravine«. Znanstveni skup održao se u Pučkom otvorenom učilištu u Koprivnici 1. prosinca 2007. godine. Uvodno su pozdravili predsjednica Povijesnog društva Koprivnica Ružica Špoljar, predsjednik organizacijskog odbora mr. sc. Hrvoje Petrić, član suradnik HAZU ujedno i veliki meštar Družbe Braća hrvatskoga zmaja prof. dr. Dragutin Feletar te ravnatelj Pučkog otvorenog učilišta Josip Nakić Alfrević.

Prvi dio znanstvenog skupa pod nazivom »Primjeri istaknutih žena u književnosti, politici, gospodarstvu, znanosti i umjetnosti« (moderatorica: Ružica Špoljar) svojim je izlaganjem otvorila prof. dr. sc. Mira Kolar priopćenjem »Podravka Mara Matočec, prva seljačka književnica i političarka u hrvatskom seljačkom pokretu (1918. - 1940.)«. Nakon nje govorila je mr. sc. Dijana Sabolović-Krajina, koja je obradila temu »Književnica Božena Loborec: prilog za biografiju«. Slijedila su priopćenja Josipa Nakića Alfrevića, prof., »Zlata Bartl. Putokazi prema izvrsnosti« te Marijana Špoljar, prof., »Mara Puškarić, najpoznatija hrvatska naivna slikarica«.

Drugi dio skupa nosio je naslov »Žene i društvo« (moderatoica: prof. dr. sc. Mira Kolar). U njemu su bila održana sljedeća priopćenja: Ranko Pavleš »Žene u Podravini u srednjem vijeku prema izvorima«, mr. sc-Hrvoje Petrić »O progonima 'vještica' u Koprivnici«, dr. sc. Agneza Szabo »Društveni položaj žena u drugoj polovici 19. stoljeća (1848. - 1910.) na prostoru današnje Koprivničko-križevačke županije« te Božica Anić, prof., Vesna Peršić Kovač, prof., »Djelatnost ženskih društava u Koprivnici od kraja 19. stoljeća do 1941. godine«.

Treća cjelina znanstvenog skupa zvala se »Žene u zdravstvu i obrazovanju« (moderatorica: mr. sc. Dijana Sabolović-Krajina), a u njoj su izlaganja imali dr. med. Krešimir Švarc »Osvrt na razvoj sestrinstva u Koprivnici«, dr. med. Sanja Švarc-Janjanin »Udio nekolicine liječnika u novoj povijesti koprivničke medicine« i Ivan Peklić, prof., »Prosvjetne djelatnice iz Podravine (1890. - 1950.)«.

Slijedilo je predstavljanje 3. broja časopisa Ekonomski i ekohistorija, o kojem je govorila njegova urednica prof. dr. Mira Kolar, 12. broja časopisa Podravina, čiji je sadržaj predstavio tajnik uredništva Petar Feletar, prof., a 21. broj glasila Povijesnog društva Koprivnica Scientia Podraviana predstavio je član njegova uredništva Hrvoje Petrić. Znanstveni je skup završio posljednjom, četvrtom cjelinom »Žene i rat« koju je moderirala Vesna Peršić Kovač, prof. U njoj su održana dva priopćenja, i to Maje Blažek »Žena koprivničke Podravine u vrtlogu Drugoga svjetskog rata - emancipacija i uloga u ideološkoj propagandi« te mr. sc. Terezije Salajpal »Zatomljivanje tuge žena Podravine nakon Drugoga svjetskog rata i porača«. Na kraju skupa održana je završna rasprava. Znanstveni su skup pomogli Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodnog

gospodarstva, Grad Koprivnica, izdavačka kuća Meridijani i Koprivničko-križevačka županija. Organizacijski su odbor činili prof. dr. sc. Mira Kolar-Dimitrijević, Ružica Špoljar, Maja Blažek i mr. sc. Hrvoje Petrić (predsjednik).

Sve donedavno istraživanje žena u historiografiji Podravine bilo je više usputni nego ciljani i specijalizirani dio različitih disciplina - poput demografije, geografije i drugih. Iako danas još ne možemo govoriti o postojanju rodne historije u historiografiji Podravine, ovim znanstvenim skupom učinjen je velik pomak u smislu određenog »institucionaliziranja« povijesti žena u Koprivnici. Unatrag nekoliko godina unutar djelatnosti Povijesnog društva Koprivnica napravljeno je ili su u tijeku nekoliko istraživanja na temu iz povijesti žena. Te su raspršene djelatnosti u sklopu znanstvenog skupa prvi puta objedinjene u jednu cjelinu te objavljene kao blokovi radova u dva koprivnička stručna, odnosno znanstvena časopisa - *Scientia Podraviana* i *Podravina*. Ambivalentno stavovima o »opravdanosti« povijesti žena jasno se pokazala širokim odjekom i odličnom posjećenošću znanstvenog skupa. Skupina stručnjaka okupljenih na skupu utvrdila je da povijest žena predstavlja napor da se otkrije, razumije i interpretira prošlost žena u svojoj kompleksnosti te je ujedno dokazala da su današnje spoznaje o povijesti žena Koprivnice i Podravine vrlo razgranate. Namjera je povijesti žena (odnosno kako je sve više uobičajeno reći - povijest roda) ispitati razne povijesne društvene odnose iz ženske perspektive. Ovaj je skup pokazao i to kako svijest o drukčijem načinu shvaćanja ženske pozicije kroz povijest postupno prodire u javnost. Iako je pogled na ženu bio određen njezinim mjestom u društvu, najčešće je bio prekriven suženom optikom patrijarhalnog mentaliteta. Na kraju treba istaknuti kako se paradoks ženske povijesti skriva »u pozivu na univerzalnost: nema univerzalne povijesti bez poznavanja ženskog elementa u njoj«, kako je istaknula Andrea Feldman u svom članku »Posljednjih tisuću godina: povijest žena - ženska povijest - kulturna povijest« objavljenom u časopisu *Otvim*, br. 7-8, Zagreb 1999. - 2000.

Hrvoje Petrić

ZVONIMIR BARTOLIĆ, DRAGUTIN FELETAR, PETAR FELETAR, VLADIMIR HORVAT, LADISLAV KRANJEC I HRVOJE PETRIĆ: OPĆINA I ŽUPA DONJA DUBRAVA, POVIJESNO-GEOGRAFSKA MONOGRAFIJA; MERIDIJANI, DONJA DUBRAVA 2007., 428 STR.

U izdanju izdavačke kuće Meridijani te uz potporu Općine Donja Dubrava objavljena je opsežna povijesno-geografska monografija »Općina i župa Donja Dubrava«. Knjiga je djelo grupe autora: prof. dr. sc. Zvonimira Bartolića, prof. dr. sc. Dragutina Feletara (član suradnik HAZU), Petra Feletara, prof., dr. sc. o. Vladimira Horvata, Ladislava Kranjca i mr. sc. Hrvoja Petrića. Uz jaku autorsku, knjigu potpisuje i recenzentska trojka: prof. dr. sc. Mira Kolar-Dimitrijević, prof. dr. sc. Zvonko Kovač te prof. dr. sc. Josip Riđanović.

Ova monografija objavljena je 2007. godine, tiskana je u tiskari AKD u Zagrebu te je 44. knjiga Bibliothèque historia Croatica u sklopu izdavačke kuće Meridijani.

Napisati kratak prikaz ove sveobuhvatne i uzorne monografije je gotovo nemoguće jer se pred vama otvara znanstveno sistematizirana golema povijesna, geografska i druga građa koju su autori skupljali više od trideset godina. Pregledani su arhivi i muzeji širom Hrvatske i Europe, ali ipak najviše građe prikupljeno je od samih Dobravčana. Monografija prikazuje najvažnije geografske, demografske i posebno povijesne značajke općine i župe Donja Dubrava, a naći će se i sustavne podatke o razvoju župe Svetе Margarete, školstva, o svim društvenim i sportskim udru-

gama, o poznatim Dobravčanima te na kraju i popis svih stanovnika Donje Dubrave 2007. godine. No krenimo redom.

Već na samom predlistu urednik Dragutin Feletar uvodi nas u Donju Dubravu preglednom kartom same općine s jasnim granicama i namjenom površina kroz koju čitatelj dobiva jasnu percepciju geografskog smještaja i položaja mjesta. Nakon kratkog predgovora načelnika Marijana Varge i petnaestak iznimno kvalitetnih uvodnih fotografija slijedi, karakteristično za ovakav tip monografije, poglavlje o geografskim značajkama i stanovništvu. U tom uvodnom poglavlju iznose se detaljne informacije o geografsko-prometnom položaju kao faktoru razvoja, osnovnim prirodno-geografskim značajkama, a posebno su iscrpno obrađeni procesi depopulacije i struktura stanovništva. Jasno je naglašena uloga dviju rijeka - Mure i Drave, blizina mađarske granice, gradnja mostova i prometnica, važnost holocenih riječnih terasa, a poglavlje završava tužnim demografskim prikazom od 1790. do 2006. godine koji nas upozorava na nezaustavljive procese depopulacije, daljnje imigracije i izumiranje stanovništva tog djela Međimurja.

U sljedećem najopširnijem poglavlju pod naslovom »Ljudi i selo Donja Dubrava na Dravi do sredine 20. stoljeća« prati se relativno stalni kontinuitet naseljenosti ovog prostora od pretpovijesti, najstarijih tragova, preko Antike, doba velikih seoba naroda i srednjeg vijeka, početaka ranog novog vijeka, kada i povijesni izvori postaju izdašniji, a literatura brojni, do kraja Drugoga svjetskog rata. Ovaj tekst perspektivnog povjesničara Hrvoja Petrića neobično je lako čitljiv iako obiluje arhivskim podacima jer čitatelja iznova uvlači u tematiku novim pristupima i pogledima. U povijesni kontekst 16. i 17. stoljeća na intrigantan je način uklopljen opis »malog ledenog doba«, a s posebnom se pozornošću obrađuje znamenita obitelj Zrinski te utvrda Novi Zrin (1661. - 1664.). Nadalje, nastavlja se s društvenim i gospodarskim razvitkom Donje Dubrave od sredine 17. do sredine 19. stoljeća gdje se naglasak stavlja na donjodubravske cehove i dinamičan vjerski život. Bilo je veoma važno pokušati rekonstruirati broj i strukturu stanovništva Donje Dubrave koje je uspješno i smisleno prezentirano kroz tablice, a prikazani su i prvi poznati popisi iz čak 1660. godine. Na podjednako zanimljiv način obrađene su i stare karte Donje Dubrave, rijeka Drava do sredine 19. stoljeća sa zlatarima, mlinarima, šajkašima, splavarima, ribarima, zatim uprava i sudstvo u ranom novom vijeku te zasebno poglavlje o Donjoj Dubravi kao starijem središtu hrvatske kajkavske kulture. Do 1918. o mjestu se piše vrlo opširno ističući značenje utjecajne židovske obitelji Hirschler i fljojsarstva na gospodarski i kulturni razvoj. Slijede međuratna i ratna razdoblja u kojima je ovaj idiličan kutak Međimurja devastiran, no ipak, ovdašnji su stanovnici i tada našli način za razvitak svoje Donje Dubrave.

Ugledni hrvatski filolog i profesor religijskih znanosti Vladimir p. Horvat obradio je život župe Svetе Margarete u Donjoj Dubravi od 1790. godine do danas. Prikaz vjerskog života kroz 19. i 20. stoljeće (i djelomice 18.) podijelio je u dvije cjeline 1900. godinom. Naravno, počinje osnivanjem župe 1790. kada je za žitelje mjesta došlo dugoočekivano novo razdoblje, a potom se nabrajaju župnici koji su vodili vjerski život od bivšeg pavilina Jambrešića do legradskoga kapelana Cimermana (1912.). U odnose s crkvom vješto je uklopljena i priča o spomenutoj obitelji Hirschler i Zalan te drugim Židovima, a obrađena je i mađarizacija Međimurja te krizma 1885. i kanonska vizitacija 1897. godine. Vjerski život župe 20. stoljeća nastavlja se kroz instrumentalnu crkvenu glazbu, a 1912. istaknuta je jer počinje rušenje stare župne crkve i dugotrajne pripreme za gradnju nove. Zanimljivo je da se vjerski život od 1914. pa sve do 1940. odvijao u »kapelici« koja je dograđena uz školu na župnom vrtu. Posebno je opisana sveta potvrda i kanonska vizitacija 1926., rad kantora Ivana Horvata, a detaljnije je opisan i Župni ženski zbor Sv. Ceciliјa, odnosno kasnije Seljačko katoličko pjevačko društvo Lira. Temeljito je obrađena sama gradnja crkva Sv. Margarete od priprema, prikupljanja sredstava do samih početaka gradnje, a opisani su i važni dolasci nadbiskupa Alojzija Stepinca, nesretni rat i mađarska okupacija. Nakon Mađara

slijedi život župe pod komunističkom diktaturom uz nabranje uspješnih župnika do današnjih dana kada se vjera može slobodnije izražavati. Trenutačno vjerski život župe utjelovljuje župnik Mirko Pilaj. Potom je nabrojana sva sakralna spomenička baština, svi svećenici iz Donje Dubrave u 20. stoljeću, časna braća i časne sestre redovnice te angažirani vjernici laici.

Dugo se o obrazovanju brinula Crkva, pa nakon poglavlja o vjerskom životu logično slijedi temeljito obrađena povijest školstva u Donjoj Dubravi iz pera Dragutina Feletara. Uz tekst posebno su zanimljive stare fotografije razreda iz prve polovice, sredine i kraja 20. stoljeća. Kroz jezgrovit tekst oslikan je jasan pregled razvoja školstva s popisom svih zaposlenika i ravnatelja te svim aktivnostima koje su se odvijale oko obrazovnih ustanova. Posebno je vrijedna tablica kroz koju se može pratiti kretanje broja učenika u OŠ Donja Dubrava po razredima.

U poglavlju naslova Dobravski portreti i skice književnik Zvonimir Bartolić ističe da je upravo čovjek ključan u modeliranju prostora i povijesti. Za poznavanje kraja bitno je poznavati ljudе. Najprije se pozabavio u nekoliko točaka samim nazivom Međimurja, odnosno Dolnja Dubrava te ostalih toponima vezanih uz taj kraj. Tek tada je nanizao dubravske portrete koje je dugo skupljao i dorađivao, a riječ je zapravo o abecednom pregledu utjecajnijih ljudi ovoga kraja s istaknutim kriterijem fakultetske naobrazbe, tj. uredno prikupljenih i ažuriranih životopisa. Portreti i skice počinju liječnikom Đurom Antauerom i završavaju liječnicom Irenom Žunić, a poslije stotinjak navedenih imena ostaje dojam da je riječ o nekom mnogo većem mjestu od Donje Dubrave sa samo 2400 stanovnika.

Nekadašnje dobravsko poljodjelstvo sljedeće je poglavlje koje je istraživao Ladislav Kranjec. Poljodjelstvo je oduvijek bila najvažnija i najsigurnija grana privrede u Donjoj Dubravi pa je zasluzeno svrstano u zasebni dio. Kroz kratak povjesni pregled razumljivo je podašrt razvoja načina obrade zemlje od drvenog pluga do modernog traktora i herbicida. Pod posebnim potpoglavlјima obrađeni su načini sijanja pšenice, hrši, jačmena i zobi te ostalih važnih kultura uz slikovite prikaze svih potrebnih alata. Odvojeno su obrađene domaće životinje, konji, svinje, perad, ali i pčelarstvo, svilena buba... Na kraju je dan općeniti pregled vrlo teškog život seljaka kroz povijest, a najteže je bilo izgubiti posjede s mađarske strane nacionalizacijom.

Na sljedećih četrdesetak stranica nastavlja se povjesno-geografski dio od 1945. do današnjih dana koje je sistematizirao Dragutin Feletar. Tekst je u ovom dijelu odlično i bogato ilustriran pa ovaj dio knjige nekako najviše budi nostalгију, pogotovo u dijelu gdje se prikazuju karakteristične dobravske kuće prije 60-ih godina pokrivenе slamom, stare gostonice, razglednice i slično. U opisima se odlično isprepleću povjesni i geografski procesi, posebno u dijelu kada Donju Dubravu pratimo kroz razdoblje realsocijalizma, a dalje od industrijalizacije i razvojnih tokova. Iz prethodnog poglavlja nastavlja se s problemom dvovlasničarstva i funkciranja zadruga, a u novijoj se povijesti posebna pozornost pridaje prometnoj povezanosti, nadoknadi razvoja zanatstva te HE Donja Dubrava. Vezano uz novije razdoblje priložene su transparentne tablice iz kojih se može iščitati kakva je raspodjela stanovništva po sektorima, kakav je odnos kućanstava i zemljišta ili kakav je stočni fond, a na kraju gospodarskog dijela nalazi se popis od čak stotinjak registriranih tvrtki i obrtnika u 2007. godini.

Društveni i sportski život Donje Dubrave je neobično snažan i bogat, što se može iščitati iz pregleda razvoja tog života, što je i posljednja tekstualna cjelina u knjizi. U prikupljanju podataka i pisanju sudjelovali su Dragutin Feletar, Petar Feletar, Zrinka Čižmešija i Marijan Varga, a započeli su sa značenjem Dobravčana u stvaranju samostalne Republike Hrvatske, odnosno Udruženjem hrvatskih veterana i dragovoljaca Domovinskog rata. Slijede opisi oslobođanja karaule »Florijan Bobić«, ratišta i popis imena ljudi koji su sudjelovali u obrani domovine, ali i žrtava, poglavito mladog Predraga Jurčeca koji je poginuo u Iloku 1991. nakon samo četiri dana na ratištu. Zatim se nižu redovi crno-bijelih fotografija na kojima su Dobravčice i Dobravčani u narod-

nim nošnjama, pjevački, tamburaški i komorni sastavi, DVD društva, a koje prate tekst o počecima društvenog života do danas. Dovoljno je detaljno obrađeno Dobrovoljno vatrogasno društvo, Prosvjetno društvo Dubravka i Ogranak Seljačke sloge, Udrženje žena Donja Dubrava, Narodna omladina i izviđači, umirovljenici, Crveni križ, Zaštitarsko-ekološka udruga Senjar, Udruga uzgajivača malih životinja itd. Slijede u sklopu sportskog života Donje Dubrave - Nogometni klub NK Dubravčan, Košarkaški klub Dubravčan, Društva za tjelovježbu, Auto-moto društvo, Ku-glački klub, Streljačko društvo, Teniski, Nautički i Konjički klub te ribolovci, lovci i drugi.

Nakon posljednjeg poglavlja slijedi novo iznenađenje. Monografija sadrži i popis svih 2423 stanovnika Donje Dubrave imenom i prezimenom od 5. ožujka 2007. sa svim adresama. Vrlo koristan dodatak za daljnje analize. Nakon kratkog i osjećajnog pogovora urednika i sveobuhvatne literature nalaze se sažeci na engleskom i njemačkom jeziku koji knjigu čine pristupačnom široj publici. Na zalistu nalazi se praktičan plan mjesta s legendom važnijih lokaliteta.

Ova sustavna, sveobuhvatna, povjesno-geografska studija iskusnih autora je, možemo bez okolišanja zaključiti, jedna od najboljih izdanih monografija manjih mesta posljednjih godina u Hrvatskoj te svojim neospornim kvalitetama može izazvati i monografije većih gradova. Posebno je dobro, moderno, profesionalno i u skladu s najnovijom metodologijom struke obrađena povjesna retrospektiva ovoga kraja gdje je Donja Dubrava prikazana u jednom širem, složenijem kontekstu na stručnoj geografskoj podlozi. Tekstualno i metodološki je vrlo dobro postavljena pa se poglavlja nadovezuju jedno za drugim logičnim i sustavnim slijedom koji se lako prati. Nada-lje, ona ostaje kao doprinos i začetak dalnjih istraživanja ovog još nedovoljno istraženog kutka Hrvatske. Knjiga je iznimno bogato grafički opremljena te predstavlja uzor i model svim budućim izdavačima.

Josip Riđanović

MIRKO ANDROIĆ, STAROGRADSKA VARAŽDINSKA OPĆINA, DRŽAVNI ARHIV, VARAŽDIN 2008., 180 STR.

Bila mi je posebna radost i čast što sam imao prigodu u Varaždinu promovirati knjigu pokojnog prof. **Mirka Androića**, osnivača i dugogodišnjeg ravnatelja varaždinskog arhiva, pod naslovom »Starogradská varaždinska općina«. Naime, za svakog istraživača povijesti sjeverozapadne Hrvatske bila je velika sreća i prava blagodat poznavati Mirka Androića, čovjeka koji je osnovao varaždinski arhiv i od njega uspio stvoriti ustanovu s najbogatijom građom u sjevernoj Hrvatskoj (pa i u cijeloj našoj domovini nakon Zagreba i Dubrovnika). S prof. Androićem ne samo da sam bio koautor triju knjiga i urednik njih nekoliko, nego sam imao priliku i desetak godina biti predsjednik Arhivskog savjeta toga arhiva te sam tijekom godine postao prijatelj tog dragog i marljivog čovjeka i njegove obitelji. Prof. Androić dao je cijeloga sebe u stvaranje arhiva i majčinsko čuvanje arhivskog blaga pa ga je i prerana smrt snašla u arhivskom spremištu (živio je samo šezdeset godina, 1922. - 1982.).

Stoga je doista hvale vrijedna inicijativa Državnog arhiva u Varaždinu da sačuvane neobjavljene rukopise prof. Mirka Androića tiska u tri knjige. Prva je upravo izašla, a još dvije ugledat će svjetlo dana sljedeće godine kada Varaždin obilježava čak 800. obljetnicu proglašenja slobodnim kraljevskim gradom (1209. - 2009.). Druga knjiga bit će sabrani »Spomenici starogradské varaždinske općine«, a treća njegov vjerojatno najobimniji i najvredniji neobjavljeni rukopis »Ekonomika srednjovjekovnoga grada Varaždina«. Tiskanje Androićevih ostavljenih rukopisa

golem je prinos historiografiji o tom najvažnijem urbanom središtu sjeverozapadne Hrvatske pa stoga sve čestitke uredniku Damiru Hrelji, današnjem ravnatelju Državnog arhiva u Varaždinu.

Dosad se vrlo malo znalo o postojanju i načinu života varaždinske starogradske općine. To je bila posebna i specifična upravna jedinica na čiju ulogu i značenje više svjetla baca tek ova poshumno objelodanjena knjiga prof. Androića. Riječ je o stanovnicima koji su živjeli u specifičnim uvjetima u gradskoj hijerarhiji i upravi. Oni su nastavali područje između gradske feudalne utvrde (varaždinskih gospodara) i slobodnog kraljevskoga grada. Bio je to poseban sloj podanika gospodara varaždinske tvrde. Prof. Androić uspio je na temelju dosta oskudne, ali vrlo vrijedne građe rekonstruirati funkcioniranje uprave te posebne jedinice ili, kako se zvala - varaždinska starogradska općina.

Na početku knjige objašnjeno je značenje tzv. *iobagiones castri*, koji se u Slavoniji, uz veća naselja, spominju već od 12. stoljeća. Oni su postojali i u gradu Varaždinu. Međutim, dokumenti o postojanju i djelovanju zasebne starogradske općine varaždinske datiraju tek u 18. stoljeće. Pod spomenutim imenom općina se ugrađi spominje 1752. godine, i to kao *Communitas Varasdensis sub iurisdictione Arcis*. Latinski izvori iz 18. stoljeća spominju je i kao *Communitas Arcis Varasd* ili *Communitas libertinorum Arcis Varasd*, a izvornik iz 19. vijeka spominje je i na hrvatskom starokajkavskom jeziku - *Obchina Sztarogradzka Varasd* ili *Obchina purgarov gradzkeh*.

Ta je starogradska općina bila postavljena po svim pravilima, a tako je i funkcionalna. Ona je u svojoj upravi imala i starogradskog suca ili načelnika (*iudex arcensis*), zatim gradske prisežnike ili poglavarstvenike (*iurati communitatis Arcis Varasd*), vulične kaprole (*coporales*), kvartir mester (quartir mestri), dimnjakov inspektora (*inspectores caminorum*), inspektora mesnic (maceillorum inspectores), pupilskog oca (koji je upravljao dobrima maloljetnika, *pupillorum curator*), inspektora pekov, mer i vag, komesara špricalke te konačno i starogradskoga notara (1840. on se spominje kao »notarius kakti persona sudbena y piszmena ima dusno prestimavati«).

Iznimno je zanimljiv taj dio knjige jer dočarava život Varaždina sve do 1861. godine kada se starogradska općina uklopila u sastav Slobodnog kraljevskog grada Varaždina. O detaljima toga života govori dio uvrštene građe (drugo poglavje knjige) pod naslovom »Izabrani izvorni materijal spisa starogradske varaždinske općine iz Arhiva grada Varaždina«. Građa je prikazana po svim uzancama objavljivanja arhivskih dokumenata - od 20. veljače 1588. do 2. travnja 1861. godine. Svaki dokument, pisan na latinskom ili starokajkavskom hrvatskom jeziku, ima posebna regesta.

Treći dio knjige sastavio je Vid Lončarić, a riječ je o bibliografskom pregledu tiskanog i rukopisnog opusa Mirka Androića. Prof. Androić je prije svega bio arhivist i ravnatelj arhiva s golemim zadaćama i odgovornostima. Međutim, našao je vremena i za znanstveni rad, kao i za pišanje popularnih članaka za šиру publiku. Lončarić je uspio prikupiti podatke i sistematizirati informacije o 234 objavljenje knjige, stručnih radova i popularnih članaka Mirka Androića. Njegovi objavljeni radovi postali su nezaobilazni izvori podataka i saznanja o povijesti Varaždina i sjeverozapadne Hrvatske. S vremenom će se zasigurno pronaći podaci za još više bibliografskih jedinica toga iznimnoga hrvatskog arhivista.

Dragutin Feletar

ZBORNIK O MONS. DR. JURJU MAGJERCU, OPĆINA MOLVE I HRVATSKI INSTITUT ZA POVIJEST, ZAGREB, 2008., 188 STR.

Pod uredništvom Marija Kolara i dr. Ivice Zvonara tiskan je zbornik radova o hrvatskom biskupu monsinjoru dr. Jurju Magjercu, a uvršteni su radovi predočeni na znanstvenom skupu u Molvama 8. rujna 2007. godine. Proslava u Molvama, zajedno sa simpozijem, održana je u povodu 50. obljetnice smrti toga velikog hrvatskog crkvenog intelektualca, koji je rođen u ovom podravskom selu 1885., a umro je u Rimu 1957. godine.

I znanstveni skup i proslava u Molvama pokazala je privrženost Podravaca svojem velikom biskupu, ali isto tako da danas Podravina i Molve imaju nekoliko sposobnih, visokoeduciranih i upornih istraživača ovdašnjeg povijesnog i kulturnog nasljeđa. Oni su, uz pomoć istraživača iz Zagreba, bili i glavni organizatori obilježavanja obljetnice biskupa Magjerca, ali i vrlo meritorni autori zapaženih izlaganja na znanstvenom skupu. To budi nadu da će dobro raditi i budući Zavod za znanstveni rad HAZU koji je pred osnivanjem u Koprivnici te da će se kroz sljedeće desetljeće ospasobiti dio kvalitetnih domaćih stručnjaka za profesorski rad na koprivničkim visokoškolskim ustanovama. Ti mladi autori već su se iskazali i kao autori vrijednih znanstvenih članaka u časopisu za multidisciplinarna istraživanja Podravina.

Zbornik otvara mladi Vladimir Šadek (trenutačno i dožupan Koprivničko-križevačke županije) radom »Društveno-političke okolnosti Molva u vrijeme odrastanja mons. Magjerca«. Riječ je o studiji o prilikama u Molvama i Podravini na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Bilo je to vrijeme teškog seljačkog života, ali i početka preporoda poljoprivredne proizvodnje te osnivanja političkog seljačkog pokreta (HPSS). Molve su u tomu vrlo aktivno sudjelovale, tim više što je mjesto i središte marijanskog hodočasništva. Rad je dobro metodološki strukturiran, a temelji se na izvornoj gradi, kao i na poznavanju relevantne literature. Mr. sc. Damir Bobovec, također domaći sin (trenutačno vodi Biskupski arhiv i knjižnicu u Varaždinu) piše rad na temu »Molve u autobiografskim ulomcima Jurja Magjerca«. Osnovni izvor za ovaj zanimljiv i vrijedan prilog Bobovcu su poslužili neobjavljeni ulomci uspomena (memoara) dr. Magjerca, a rukopis se čuva u Papinskom hrvatskom zavodu Sv. Jeronima u Rimu, čiji je osnivač i dugogodišnji rektor bio upravo biskup Magjerec.

Časna sestra Doroteja Hontić piše o ulozi Magjerca kao duhovnog obnovitelja u Molvama, iako je živio u Rimu. Tema nosi naslov »Dolazak sestara milosrdnica u Molve zaslugom mons. dr. Jurja Magjerca«. Naime, upravo je biskup Magjerec kupio zgradu bivše trgovine Hirschler u Molvama, koja i danas služi kao dom sestara milosrdnica. Posebno je zanimljiv članak dr. sc. Ivice Zvonara pod naslovom »Mons. dr. Juraj Magjerec i Repaš«. Naselje Repaš na Dravi u Prekodravlju poznat je po svojim konacima, ali ponajviše po iznimnoj prirodnoj vrijednosti oko četiri tisuće hektara starih dravskih šuma hrasta lužnjaka. Msgr. Magjerec bio je posebno vezan sa stanovnicima Repaša, a upravo uz njegovu pozornost i potporu u tom je naselju sagrađena crkva Presvetoga Srca Isusova. Dr. Magjerec pohodio je Repaš mnogo puta, a posebno u vrijeme gradnje crkve - od 1932. godine.

Najopsežniji izvorni znanstveni rad u zborniku napisao je mons. dr. Jure Bogdan (iz Papinskog hrvatskog zavoda Sv. Jeronima u Rimu) na temu »Msgr. Juraj Magjerec u Rimu«. Msgr. Juraj Magjerec bio je student Gregorijanskog sveučilišta u Rimu od 1912. do 1915. godine i tada je bio pitomac Zavoda Sv. Jeronima. Kao mladi katolički intelektualac bio je imenovan rektorm Zavoda već 1928. i na toj odgovornoj dužnosti ostao je sve do svoje smrti 1957. godine. Dr. Magjerec bio je najdulje na toj dužnosti od svih rektora Zavoda. Ostavio je doista duboku brazdu u Rimu, a među ostalim izgradio je i novu, velebnu zgradu Zavoda, a bio je i predsjednik Bratovštine Sv. Jeronima. Mostarski biskup msgr. dr. Ratko Perić pobliže je objasnio djelovanje dr.

Magjerca u Rimu u članku »Magjerčovo djelo o Svetom Jeronimu«. Riječ je o analizi poznate Megjerčeve knjige o povijesti i značenju djelovanja Hrvata u Rimu, koja je izšla kao monografija pod naslovom »Hrvatski zavod Sv. Jeronima«.

Mladi hrvatski povjesničar iz Podravine i asistent na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, mr. sc. Hrvoje Petrić, napisao je stručni rad na temu »O Magjerčevu bavljenju povijesnim temama«. On analizira nekoliko Magjerčevih knjiga i radova, a posebno knjigu »Majka Božja Molvarska«, koja je tiskana 1957. godine u Rimu (prije desetak godina reprint je objavljen u Molvama). Petrić s pravom zaključuje da je to Magjerčovo djelo nezaobilazno u boljem poznavanju povijesti Molvi i molvarske Podravine. Iako pisana u Rimu, ova knjiga ukazuje koliko je msgr. Magjerc pomno pratio i istraživao povijest svoga zavičaja, a njegova saznanja Petrić stavlja u širi povijesni kontekst.

Na kraju, mladi molvarski intelektualac Mario Kolar (trenutačno i član Poglavarstva Koprivničko-križevačke županije) objavljuje članak »Korespondencija između Jurja Magjerca i Ivana Meštrovića (1947. - 1957.)«. Očuvani fragmenti iz ovoga dopisivanja dvaju hrvatskih velikana otkrivaju i neke detalje naravi i intime Jurja Magjerca.

Zbornik ima i vrijedne priloge. Tako je iznesena informacija o dokumentarnoj izložbi o mons. dr. Jurju Magjercu koja je u sklopu proslave održana u Molvama, zatim o samom znanstveno-stručnom skupu te euharistijskom slavlju u Molvama. U dodatku knjizi nalazi se propovijed po-kognog biskupa msgr. dr. Đure Kokše (također rođenog Molvarca), koju je o dr. Jurju Magjercu održao prigodom stogodišnjice rođenja u Molvama 29. prosinca 1985. godine. Zatim slijedi ljetopis ili vremeplov života msgr. dr. Juraja Magjerca (sastavio Mario Kolar) te posve na kraju sažetak na engleskom te kazalo imena i pojmove. Knjiga je, dakle, vrlo solidno uređena i ilustrirana, a posve profesionalno odradili su svoj posao i istraživači. U tom spletu posebnu važnost ima i finansijska potpora Općine Hlebine.

Petar Feletar